

**Atlantic
initiative**

Center for Security and Justice Research

10
2022

NEWSLETTER

EDINA BEĆIREVIĆ

**BUDUĆNOST EVROPE: PRIJETNJA VOJNOM AGRESIJOM
NA UKRAJINU I SECESIONIZAM U BOSNI I HERCEGOVINI**

SENAD PEĆANIN

OSLUŠKUJUĆI EHO PUTINOVE RUSIJE U UKRAJINI

JASMIN MUJANOVIĆ

**PROVINCIJALIZAM I ZLOČUDNO UPLITANJE:
PREVAZILAŽENJE POLITIČKIH I INSTITUCIONALNIH
BARIJERA U ODBRANI USTAVNOG PORETKA BIH**

VAHIDIN PRELJEVIĆ

DA LI SE RADIKALIZACIJA ISPLATI?

IVO KOMŠIĆ

SREDNJA BOSNA: KLJUČ OPSTANKA BOSNE I HERCEGOVINE

BORUT ŠUKLJE

**OD WASHINGTONSKOG MARRIOTTA DO OTPISANOG
POLITIČKOG KOŠARKAŠA**

TOBY VOGEL

**EU I SAD TREBAJU STVORITI PROSTOR ZA NOVI
DRUŠTVENI UGOVOR**

UVODNIK

Budućnost Evrope: Prijetnja vojnom agresijom na Ukrajinu i secesionizam u Bosni i Hercegovini

Piše: Edina Bećirević

O d ruske invazije i aneksije Krima 2014., mnogi zapadni analitičari upozoravaju na paralele između Ukrajine i Bosne i Hercegovine (BiH), no ta upozorenja uglavnom su ignorirali oni koji imaju najveći utjecaj na euroatlantsku politiku prema Rusiji. U Europi su reakcije na ruske "aktivne mjere" bile blage, iako predstavljaju prljavi politički rat u kojem se dezinformacije, sabotaza i špijunaža koriste kao oružje, s ciljem destabilizacije drugih zemalja. Za razliku od SAD-a, koji je na ruske mjere odgovorio režimom sankcija i gdje su uložena ulaganja u zaštitu izbornog procesa nakon što su otkriveni dokazi o ruskoj umiješanosti u izbore 2016., većina europskih zemalja na koje je utjecalo rusko miješanje nikada nije službeno priznala miješanje Moskve u njihove izbore ili referendume. Evropske sile su imale relativno malo za reći i o vrlo otvorenoj podršci Rusije pojedincima i organizacijama evropske (i globalne) krajnje desnice.

Kako Rusija posljednjih sedmica gomila vojne snage na ukrajinskim granicama, odnosi NATO-a i Rusije su se predvidljivo pogoršali, ali to je također na površinu iznijelo podjele među NATO saveznicima, do te mjere da se neki pitaju je li to bio Putinov jedini cilj. Analize o ciljevima Moskve su podijeljene. Neki vjeruju da ruske snage blefiraju kada je u pitanju invazija na Ukrajinu i tvrde da je njihovo povećanje dio Putinove strategije da promijeni poziciju Rusije naspram Zapada i dobije jamstva od NATO-a da se neće širiti dalje na istok. Drugi smatraju da je Putin spreman ići do kraja, predviđajući da će invazija na Ukrajinu početi u sljedećih nekoliko sedmica. Nitko zapravo ne zna što će Putin izabrati; možda čak ni sam Putin. Ipak, kakav god potez Rusija povukla, jasno je da evropski pristup "popuštanja" ne može biti budućnost evropsko-ruskih odnosa.

Događaji u Ukrajini ponovno su zasjenili sigurnosnu krizu u BiH, a zapadni saveznici ponovno nerado vide sličnosti između te dvije krize. Ali ovi slučajevi nude značajan materijal za komparativnu analizu, a Atlantska inicijativa je o tome pisala 2014., raspravljajući o 'bosanizaciji Ukrajine' (ili 'ukrajinizaciji Bosne', ovisno o tome kako na to gledate). Osam godina kasnije Rusija je i dalje ključni destabilizirajući faktor u obje zemlje. Senad Pećanin, koji je krajem januara posjetio Ukrajinu, u ovoj publikaciji piše da će budućnost Evrope odrediti sudbina Ukrajine i Bosne i Hercegovine, te zaključuje da "Za sada ni Amerika, ni Evropa, za razliku od Velike Britanije, nisu na visini historijskog zadatka." Ipak, Rusija je ovoga puta otišla predaleko, i htjeli to ili ne, zapadni saveznici će morati konsolidirati svoj odgovor.

U svijetu je ovih dana vrtoglavi broj kriza koje zahtijevaju pažnju euroatlantskih saveznika, posebno SAD-a. No, važno je napomenuti da u BiH i široj regiji zapadne vlade imaju institucionalne, ekonomske i političke alate kojima mogu pokazati svoju superiornost nad Rusijom. Naravno, krize u regiji ne mogu se pripisati samo nemaru liberalnog Zapada i malverzacijama Rusije i odgovornost domaćih političkih struktura za sistemsku korupciju je neupitna. Međutim, u slučaju Bosne i Hercegovine, struktura Daytonskog mirovnog sporazuma potaknula je etnonacionalne elite da dalje razvijaju mehanizme etničke dominacije koji eliminiraju svaku mogućnost političkog fair playa za građanske, multietničke stranke. Dakle, nemoguće je prijeći s etničkog na građansko bez aktivnog angažmana liberalnog Zapada i aktivnog ublažavanja ruskog utjecaja.

Ali svaka ozbiljna strategija mora se baviti i malignim djelovanjem Srbije i Hrvatske u Bosni i Hercegovini. Oproštajna i emotivna posjeta Angele Merkel Beogradu, najbolje odražava dosadašnju politiku Njemačke prema Srbiji. Toby Vogel u svom tekstu izražava nadu da će nova njemačka vlada odustati od potpore autokratskim stabilizacijama. Predlaže da Njemačka zauzme proaktivniji kurs u Bosni i Hercegovini i da, u cjelini, euroatlantski saveznici promijene pristup rješavanju bosanske krize. Vogel unosi dozu optimizma, jer ovdje vidi priliku da BiH usvoji "novi društveni ugovor" koji koristi građanima, a ne etnonacionalnim elitama.

Čini se da zapadni pregovarači i izaslanici često podcjenjuju dubinu i suštinu nacionalističkih ideologija koje zagovaraju oni koji aktivno rade na podjeli Bosne i Hercegovine. Posljednjih mjeseci njihov fokus bio je na korupciji i "nacionalističkoj retorici", ali način na koji koriste izraz "nacionalistička retorika" implicira da ne uviđaju nacionalističkih planova i ideologije koja je mnogo više od retorike. Vahidin Preljević u svom tekstu reflektuje o ozbiljnosti problema etnonacionalizma i sugerira da koruptivne motive ne treba "posmatrati odvojeno od nacionalističke agende". On radikalne etnonacionalizme na Balkanu, a posebno u BiH – gdje se manifestuju u secesionističkom planu Milorada Dodika i zahtjevima Dragana Čovića za "legitimnim predstavljanjem" Hrvata što bi rezultiralo u isključivo hrvatskom, "trećem" entitetu – smješta u kontekst "ideološkog globalnog rata" u kojem se Zapad povlači pred "agresivnim nasrtajem Rusije na temelje liberalnog i demokratskog poretka".

Jasmin Mujanović također analizira uzroke krize koja je kulminirala Dodikovim secesionističkim nastojanjima i Čovićevim pozivom na uspostavu *de facto* trećeg entiteta. Mujanović objašnjava kako je otrovna kombinacija srpskih, hrvatskih, ruskih i kineskih akcija dala težinu "antibosanskoj osovini". Nudi preporuke koje bi mogle poslužiti kao osnova platforme za političke snage u BiH koje sebe nazivaju "patriotskim", kao što su potreba za uspostavljanjem snažnog lanca komandovanja, sigurnosne spremnosti i moderne vanjske politike, te prepoznaju da savezima treba dati prioritet jer oni mogu kanalizirati retoriku probosanskih aktera "u učinkovitu političku akciju, kako na lokalnom tako i na međunarodnom planu".

Istina, sve će biti uzalud ako se pod pritiskom Europe i SAD-a ispune zahtjevi HDZ-a i Čovića za "legitimnim predstavljanjem". To bi, smatra Ivo Komšić, značilo praktičnu političku marginalizaciju Hrvata na području srednje Bosne, što bi mnoge moglo potaknuti na iseljavanje. Komšić napominje da se retorikom HDZ-a u Hrvatskoj i BiH želi stvoriti distanca između Bošnjaka i Hrvata, posebno u srednjoj Bosni, jer je "mržnja politička strategija iseljavanja". Ističe da su srednjobosanski Hrvati bili ključni za opstanak države BiH tokom rata, a to su i danas, dok se oko njih i dalje vode političke bitke. Komšić je skeptičan prema namjerama bošnjačkog lidera Bakira Izetbegovića, koji je pokazao spremnost da udovolji nekim Čovićevim zahtjevima, upozoravajući da se ne smije zaboraviti niti umanjiti strateški značaj Hrvata u srednjoj Bosni.

Borut Šuklje se u svom tekstu поближе osvrće na Milorada Dodika – čovjeka koji je bosanskohercegovačku političku krizu odveo u sigurnosnu krizu. Pod nazivom "Od Washington Marriotta do otpisanog političkog košarkaša" ovaj bivši ambasador Republike Slovenije diplomatskim uvidom dekonstruira Dodikovu ličnost i analizira motive njegove transformacije. On slijedi put kojim je prošao Dodik, od svog nekadašnjeg statusa miljenika SAD-a, kojeg je Zapad uzdignuo, do relativne izolacije u kojoj se našao kao blizak saradnika Rusije.

Tekstovi u ovom broju Newslettera Atlantske inicijative obrađuju različite aspekte političke i sigurnosne krize u BiH, ali im je zajednička osviještenost svakog autora o malignom utjecaju Rusije. Nakon Hladnog rata, kada je Rusija izašla iz orbite država tretiranih kao opasnost za liberalne vrijednosti i više se nije smatrala potencijalnim izazovom za strateške interese Zapada, međunarodni liberalni poredak ju je označio kao "bezopasnu" državu; i jasno, vladama može biti teško prilagoditi se promjenjivoj stvarnosti. Standardne operativne procedure i ustaljeni modeli odgovora nedostatak su velikih sigurnosnih sistema, a posebno su izraženi u kriznim situacijama.

U ovom slučaju, čini se da je Zapad bio predan promatranju događaja isključivo kroz prizmu ekonomske moći i stoga je vidio Kinu kao jedinu ozbiljnu prijetnju zapadnoj dominaciji. Zapad je skrenuo fokus s Rusije nakon Hladnog rata; ali Rusija nikada nije skrenula svoj fokus sa Zapada, i nikada nije od ideje da naštetiti zapadnom liberalnom savezu i potkopa njihove vrijednosti. ■

Specijalno za Atlantsku inicijativu iz Kijeva, Ukrajina

Osluškujući eho Putinove Rusije u Ukrajini

Pred Amerikom, ali ne manje i Evropom, jeste zadatak da Putina uvjeri da napadom na Ukrajinu ili podrškom rasturanju Bosne i Hercegovine šanse Rusije da povрати značaj globalne sile postaju manje.

Piše: Senad Pećanin

Budućnost Evrope na početku treće dekade 21. stoljeća biće određena sudbinom Ukrajine i Bosne i Hercegovine. Ove dvije države su već godinama žrtve dva suprotstavljena principa odnosa među državama u Evropi: principa uspostavljenih na Bečkom kongresu 1815. godine i osnova evropske međudržavne arhitekture usvojenih u Završnoj deklaraciji Konferencije o evropskoj sigurnosti i saradnji u Helsinkiju 1975. godine. Bečki kongres je imao zadatak da obavi "smirivanje tla" u Evropi, uzrokovano revolucionarnim pokretima i ratovima,

uključujući i Napoleonove osvajačke pohode. On je stvorio "Svetu alijansu" njemačkih (pruskih), austrijskih i ruskih zemalja. Njoj su se kasnije priključile sve evropske zemlje, osim Velike Britanije, a njen cilj je bio restauriranje i očuvanje starog, konzervativnog, na kršćanskom identitetu zasnovanog poretka. Bečki kongres je bio usaglašen odgovor na "bauk" liberalnih i revolucionarnih ideja, koje su kao rezultat Francuske revolucije 1789. godine nezaustavljivo zahvatile Evropu. Prvi i Drugi svjetski rat su kataklizmički događaji koji su zorno demonstrirali nagomilane protivrječnosti viđenja uloge, značaja i prava pojedinih zemalja u evropskom, ali i

globalnom geo-političkom kontekstu, koji je samo privremeno doveden u balans Berlinskim kongresom 1878. godine.

PUTINOVE PRISTALICE U EVROPI

Završni akt Konferencije o evropskoj sigurnosti i saradnji potpisan u Helsinkiju 1. avgusta 1975. godine (potpisale su ga sve evropske države, osim Albanije, te SAD-a i Kanade) pravno je prihvatljiva obaveza međunarodne *pristojnosti* u odnosima među državama. U preambuli i prvom članu Završnog akta iz Helsinkija se navodi da države potpisnice "*proglašavaju spremnost da u svojim odnosima s drugim državama sudionice, bez obzira na njihov politički, ekonomski ili društveni sistem i veličinu, geografski položaj ili nivo privrednog razvoja, poštuju i provedu u praksi sljedeća načela, od kojih svako ima primarnu ulogu u usmjeravanju njihovih međusobnih odnosa: "Države sudionice uzajamno će poštovati suverenu jednakost i individualnost kao i sva prava koja su svojstvena i koja obuhvaća suverenost, osobito pravo svake države na međunarodnu ravnopravnost, teritorijalnu cjelovitost, te slobodu i političku nezavisnost. One će također uzajamno poštovati pravo druge države da slobodno bira i razvija svoj politički, društveni, gospodarski i kulturni sistem kao i pravo da donosi svoje zakone i propise. U okviru međunarodnog prava, sve države sudionice imaju jednaka prava i dužnosti. One će uzajamno poštovati pravo države da po svojoj želji određuje i ostvaruje odnose s drugim državama u skladu s međunarodnim pravom i duhom ove Deklaracije. One smatraju da se njihove granice mogu mijenjati u skladu s međunarodnim pravom, mirnim putem i sporazumno. One također imaju pravo pripadati ili ne pripadati međunarodnim organizacijama, sudjelovati ili ne sudjelovati u bilateralnim ili multilateralnim ugovorima, uključujući pravo da budu ili ne budu stranke ugovora o sklapanju saveza; one imaju i pravo na neutralnost."*

Iako nijedna evropska država, uključujući i Rusiju, nije povukla svoj potpis sa Helsinškog završnog akta on danas zvuči kao humorističko štivo. Posebno građanima Ukrajine, koji već sedmicama strahuju da li će Vladimir Vladimirovič Putin nastaviti svoje osvajačke pohode, započete u Gruziji 2008. godine, nastavljene šest godina kasnije okupacijom ukrajinskih teritorija u Donjecku i Lugansku, aneksijom Krima,

te pokaznom vježbom nedavne vojne intervencije specijalnih snaga u Kazahstanu. Dok stanovnici Kijeva prave zalihe lijekova i sanitetskog materijala, te primaju obavijesti o najbližim atomski skloništima u svom susjedstvu izgrađenim tokom Hladnog rata, osluškujući eho ruskih trupa na granici Ukrajine sa Bjelorusijom, Putinove pristalice u Evropi, poput mađarskog premijera Viktora Orbana, hrvatskog predsjednika Zorana Milanovića, slovenačkog premijera Janeza Janše, srbijanskog predsjednika Aleksandra Vučića, sa puno razumijevanja govore o pravu Rusije na vlastitu sigurnost. To pravo je u punoj suprotnosti sa članom 1. Završnog akta iz Helsinkija i predstavlja restauraciju Brežnevljeve doktrine "ograničenog suvereniteta", koja je nametnuta svim komunističkim državama nekadašnjeg sovjetskog "Varšavskog pakta".

Evropska unija, iako ekonomska globalna sila, ponovo se pokazuje kao politički i vojni patuljak. I dok se čini da je izlazak Velike Britanije iz njenog sastava tek puki rezultat populističke metode u zadržavanju vlasti britanskih konzervativaca, prvi i za sada najjasniji dokaz opravdanosti strateškog promišljanja jeste upravo odnos prema Ukrajini, preciznije razlike u odnosu između Velike Britanije i najmoćnije države Evropske unije - Njemačke. Ništa tako ne ilustrira kratkovidni njemački egoizam u zaštiti vlastitih ekonomskih i energetske interesa kao činjenica da britanskim vojnim avionima koje nose pomoć Ukrajini u defanzivnom naoružavanju Njemačka nije dozvolila nadlijetanje njenog zračnog prostora?!

BOSNA I HERCEGOVINA KAO PARADIGMA BUDUĆNOSTI EVROPE

S obzirom na moć, značaj i ulogu Njemačke u Evropskoj uniji, vrijedi se osvrnuti na dvije ključne grupe argumenata kojima Njemačka brani svoj sramni odnos prema Ukrajini, to jest prema Putinovoj Rusiji. Prvi se tiče navodnog osjećaja historijske nelagode i krivice zbog nacističke agresije na Rusiju u Drugom svjetskom ratu; drugi se odnose na brigu o energetske sigurnosti i važnosti snabdijevanja Njemačke ruskim plinom.

Oba argumenta su lažna. Prvi, zato što historijska nelagoda zbog Hitlerove agresije i zločina ne daje Njemačkoj pravo da ostane neutralna dok se Putin odnosi prema Ukrajini na isti način na koji se prema

**SRDAČAN SUSRET BIVŠEG NJEMAČKOG KANCELARA GERHARDA SCHRÖDERA
I RUSKOG PREDSEDNIKA VLADIMIRA PUTINA**

(FOTO: TWITTER)

Rusiji odnosio onaj zbog koga se Njemci stide; osim toga, čak 10 miliona Ukrajinaca je izgubilo živote u borbama protiv njemačkih nacija (između ostalih, i prilikom oslobađanja Beograda), a na Istočnom frontu u Drugom svjetskom ratu poginulo je više Ukrajinaca nego Rusa. S druge strane, iako Ukrajina nikada nije koristila (za razliku od Rusije) činjenicu da se najveći dio Evrope i danas ruskim plinom snabdijeva gasovodom koji ide preko njene teritorije, Njemačka je izgradila plinovod "Sjeverni tok 2", kojim je izbjegla Ukrajinu i omogućila Putinu da je komada i otkida, dio po dio, njene teritorije.

Nažalost, na egostičnu njemačku državnu politiku velikog značaja ima korupcija: preciznije, rusko korumpiranje lokalnih političkih, kulturnih i javnih ličnosti u svim državama, od Evrope do Amerike, onih za koje u Rusiji postoji interes. Pri tom Putinov režim nije nimalo gadljiv: svejedno je da li se radi o uticajnim osobama iz velikih ili malih zemalja, desnici ili ljevici, aktivnim ili nekadašnjim političarima, vlasti ili opoziciji, intelektualcima ili umjetnicima, hrišćanima ili muslimanima... Najupečatljiviji primjer svrsishodnog, strateškog investiranja u "decision and opinion makers" jeste nevjerovatna, neshvatljiva činjenica da je nekadašnji njemački kancelar Gerhard Šreder odmah po okončanju svog mandata postao, a to je i danas, zvanični, javni plaćenik ruskog "Gasproma".

S druge strane, i sudbina Bosne i Hercegovine je paradigmatičan putokaz budućnosti Evrope. Uživajući neskrivenu, otvorenu pomoć Rusije, Srbija je, uz podršku Mađarske, Hrvatske i Slovenije dovela Bosnu i Hercegovinu na ivicu novog rata. Otvorene prijetnje secesijom na genocidu nastalog bosansko-hercegovačkog entiteta Republike Srpske, nailaze na mlak otpor Evropske unije.

Ako je BiH "Jugoslavija u malom" (kako je nazivaju srpski nacionalisti), onda je cijeli Balkan - Evropa u malom. Ako u današnjoj konstelaciji odnosa u Evropi ne mogu opstati Bosna i Hercegovina (a posljedično tome ni Sjeverna Makedonija i Crna Gora), onda ni današnja "Evropa" (Evropska unija) ne može opstati čak ni na današnjem, disfunkcionalnom nivou. Jednostavno, radi se o tome da su razlike između većine članica Evropske unije sa liberalnim, demokratskim sistemima, s jedne, i današnje "neliberalne" Orbane Mađarske, s druge strane, veće nego što su između Bosne i Hercegovine, Sjeverne Makedonije i Crne Gore, s jedne, i Srbije, s druge strane. Srbija danas predstavlja permanentnu prijetnju stabilnosti, teritorijalnom integritetu i suverenitetu pobrojanim zemljama koje se sa njom graniče. Za razliku od Ukrajine, ugrožavanje prava na postojanje Bosne i Hercegovine ima i jednu dimenziju više: činjenicu da većinski narod u ovoj viševjekovnoj multikonfesionalnoj zemlji čine muslimani - etnički Bošnjaci.

Trenutno odbačeni zahtjevi za definiranjem Evrope kao zajednice naroda ekskluzivno kršćanskog identiteta, na sudbini upravo Bosne i Hercegovine do kraja će ogoljeti pravi karakter današnje Evropske unije. Ukoliko je mađarski premijer Orban u pravu kada javno govori da je za Evropsku uniju problem integracije Bosne i Hercegovine dva miliona bosanskohercegovačkih muslimana - najsekularnijih muslimana na svijetu, naroda autohtonog, slovenskog porijekla - onda suštinska razlika između evropskog odnosa spram Rusije i odnosa spram Srbije ne postoji. A taj odnos je, po svemu onom što smo do sada svjedočili, dovoljno fleksibilan u uvjerenju da može bez posljedica po sebe akomodirati velikoruske i velikosrpske imperijalne, a u suštini, neo-fašističke aspiracije. Očito, historija često nije "učiteljica života" (vidjeti pod: Minhenski sporazum iz 1938 godine, potpisnici Neville Chamberlain i Edouard Daladier, Velika Britanija i Francuska, Adolf Hitler i Benito Mussolini, Treći Reich i Italija).

GEO-POLITIČKI PLAY-OFF

Pred Ukrajinom i Bosnom i Hercegovinom je delikatna zadatak odabira strategije otpora pred agresijom vojno puno nadmoćnijih susjeda. Iako može izgledati cinično, pametnijeg odabira od ukazivanja na međunarodno pravo i interese cijele Evrope - ove zemlje nemaju. Pred braniteljima Bosne i Hercegovine nalazi se i dodatna zamka: unatoč činjenici da svi neofašisti u Evropi glasno ili prešutno podržavaju rasturanje Bosne i Hercegovine zbog (i) muslimanskog identiteta njenog većinskog naroda, Bošnjaci, muslimani, državu ne mogu sačuvati primarno se boreći kao muslimani. A lider vodeće nacionalističke stranke bošnjačkih muslimana Bakir Izetbegović čini upravo to: javno najavljuje obraćanje islamskim zemljama sa zahtjevom za pomoć u odbrani svoje države. On očito ne shvata da mu islamske zemlje ne mogu sačuvati domovinu, te da je jedina šansa za preživljavanjem i njegove zemlje i njegovog naroda ona koja je bazirana na platformi odbrane Bošnjaka kao *par excellence* autentičnog evropskog naroda. Ma šta to značilo!

Cjelokupna svjetska javnost ovih dana pokušava odgonetnuti da li će Vladimir Putin *zaista* nastaviti vojnu agresiju na Ukrajinu. Lucidan odgovor na ovo pitanje dao je Genadij Sisojev, dopisnik ruskog Komersanta iz regiona Zapadnog Balkana.

On podsjeća da je još američki predsjednik Obama Rusiju nazvao "regionalnom silom". Imajući u vidu više puta javno ponovljeni stav predsjednika Putina da je raspad Sovjetskog Saveza najveća geo-politička tragedija XX vijeka, jasno je da mu je Obama navedenom ocjenom "zabio nož u srce". Ruska uloga u ratu u Siriji, ali i na čitavom Bliskom Istoku, pružila mu je izvrsnu priliku da dokaže da je Rusija još uvijek puno više od regionalne sile. Putin je svjestan da se jednom uspostavljeni geo-politički poredak i odnosi između velikih sila kroz historiju mijenjaju tek nakon krupnih historijskih događaja (Prvi svjetski rat - Versajska konferencija; Drugi svjetski rat - Konferencija na Jalti na Krimu, u današnjoj, hm, Ukrajini; Hladni rat - "Kraj historije"). Zato će, zaključuje Sisojev, Putinova odluka o napadu na Ukrajinu zavisiti od njegovog uvjerenja da li je već i sama prijetnja dovoljna za pregovore sa Amerikom nakon kojeg više nijednom američkom predsjedniku za dogleđno vrijeme ne bi palo na pamet da Rusiju ocijeni "regionalnom silom".

Pred Amerikom, ali ne manje i Evropom, jeste zadatak da Putina uvjeri da napadom na Ukrajinu ili podrškom rasturanju Bosne i Hercegovine šanse Rusije da povрати značaj globalne sile postaju manje. Za sada ni Amerika, ni Evropa, za razliku od Velike Britanije, nisu na visini historijskog zadatka. Veliko je pitanje da li će priliku za popravni imati u geo-političkom play-offu, kada se pred identičnim zadatkom nađu onda kada Kina krene "u betoniranje" pozicije globalne super-sile pripremom agresije na Tajvan. ■

O AUTORU:

Senad Pećanin je advokat, publicista i novinar. Na Univerzitetu u Bologni je magistrirao na temi "Etnicitet kao izvor legitimnosti političke vlasti". Dobitnik je više uglednih bh. i svjetskih nagrada za novinarstvo i borbu za ljudska prava. Saradnik je više uglednih medija u regionu i svijetu.

Provincijalizam i zloćudno uplitanje: Prevazilaženje političkih i institucionalnih barijera u odbrani ustavnog poretka BiH

Tri su primarna cilja koja probosanske snage moraju slijediti u ovom trenutku kako bi osigurale nepo- sredan opstanak države, njen teritorijalni integritet i suverenitet, ali i stvorile uvjete za dosta povoljniju stratešku poziciju u godinama koje dolaze, pod pret- postavkom da se trenutna kriza riješi ili barem prođe na manje ili više miran način.

Piše: dr. Jasmin Mujanović

RAZUMIJEVANJE PROBLEMA

Parametri trenutne secesijske krize u Bosni i Hercegovini dobro su utvrđeni. Namjere i taktike režima u Banjoj Luci također su dobro poznate. Ono što uveliko nedostaje u javnom diskursu oko ove situacije i u BiH i u atlantskoj zajednici jeste kredibilan niz reakcija koje bi Sarajevo i NATO trebali i mogli slijediti kako bi se suprotstavili ne samo aktivnostima Milorada Dodika već i (hibridnoj) kampanji protiv Bosne i Hercegovine koja dolazi prvenstveno iz Beograda i Moskve. Posebno je alarmirajuće vidjeti nedostatak koherentnog suprotstavljanja takozvanih probosanskih stranaka u Sarajevu, koje, iako su različite ideološke orijentacije, ipak tvrde da dijele jedinstveno opredjeljenje za suverenitet i teritorijalni integritet zemlje.

Razlozi odsustva koherentnog odgovora su bezbrojni, ali i poznati. Prije svega, zbog toga što je tokom većeg dijela poslijeratnog perioda bosanskohercegovački stranački sistem primarno služio unapređenju uskostranačkih, a posebno naslijeđenih ili patrimonijalnih interesa. Ovo je sastavni dio uveliko kriminalizirane poslijeratne političke ekonomije zemlje i rezultirao je ozbiljnim razočarenjem kolektivnim stranačkim establišmentom bosanskohercegovačkih građana i glasača. To je zauzvrat polučilo sve veću nesposobnost (i nespремnost) stranaka da regrutiraju sposobne i principijelne kandidate. Umjesto

toga, one su se uglavnom odlučivale za promoviranje kandidata iz svojih vlastitih naslijeđenih mreža, čija je primarna kvaliteta njihova odanost svojim rukovodećim kadrovima. Kao što je primijećeno, posljedica takve politike je pojava jedne političke kulture među probosanskim strankama koja je izrazito provincijalna i služi samo vlastitim interesima.

Štaviše, "zarobljavanje" mnogih ključnih bosanskohercegovačkih pravosudnih te institucija za provođenje

zakona također je značilo da čak i kada kriminalne afere budu otkrivene – kao u slučaju Milana Tegeltije, ličnog savjetnika Milorada Dodika – policija i tužiteljstvo su spori ili u potpunosti nevoljni da reagiraju. Ovi pojedinci, iako razotkriveni u medijima da su očigledno i otvoreno kompromitirani i/ili involvirani u kriminalno trgovanje, ili pak organizirani kriminal, za to nisu pretrpjeli nikakve pravne sankcije ili posljedice. Ovo samo još više produbljuje osjećaj razočarenja i otuđenosti među građanima, koji zaključuju da je Bosna i Hercegovina fatalno kompromitirana korupcijom i kriminalnim političkim elementima te da su putevi za institucionalnu reformu ograničeni, ako ne i potpuno odsutni.

Ova posljednja tačka odražava, ne sasvim netačno, strukturalnu stvarnost dejtonskog ustavnog režima. Kontrola ključnih državnih ureda od dužnosnika SNSD-a i HDZ-a – što je nužna značajka etničke podjele vlasti u zemlji – omogućila je ovim zločudnim akterima da značajno potkopaju efikasne mehanizme upravljanja državom. Na zakonodavnoj razini Dom naroda je pravo groblje za reformski orijentirano zakonodavstvo, gdje, barem u teoriji, samo 20 posto delegata (3 od 15) može spriječiti usvajanje zakona. Još korozivnija bila je politika stranaka poput HDZ-a da u potpunosti opstruiraju vladu kad god smatraju da njihovi interesi i prioriteti nisu u potpunosti ispunjeni i provedeni. Naprimjer, ova stranka uspješno blokira formiranje vlasti u entitetu Federacija BiH od 2018. godine unatoč tome što je osvojila samo devet posto glasova na državnom nivou i tek nešto ispod 15 posto glasova na nivou Federacije BiH. Nakon 2010. godine, kada je reformski orijentirana koalicija predvođena SDP-om pokušala popuniti mjesta etničkih Hrvata u vladi kandidatima koji ne dolaze iz HDZ-a – što je bila u potpunosti legalna i ustavna praksa – ta stranka je na isti način gotovo dvije godine opstruirala formiranje vlade na državnom nivou. Izvanredne ovlasti koje su postojećim Ustavom BiH dodijeljene onome što bi u većini demokratskih parlamentarnih režima bili minorni politički akteri uveliko potkopavaju mogućnosti za racionalnu vladavinu u Bosni i Hercegovini. Ovo je dodatno pogoršano činjenicom da se, kao u slučaju opstrukcionista HDZ-a, mnogim neustavnim i antiustavnim aktivnostima jednostavno dopušta da opstaju, jer nadležne institucije nisu u stanju odgovoriti na ova kršenja vladavine prava i/ili demokratskih normi.

Ova strukturalna neracionalnost u kombinaciji s tendencijama ka provincijalizmu i patrimonijalizmu probosanske političke klase u konačnici je dubinski potkopala velike dijelove državnog aparata Bosne i Hercegovine. Širom gotovo svakog dijela državne administracije – uključujući i ministarsku razinu – zatiče se osoblje koje je nesposobno, kriminalno ili suprotstavljeno osnovnim demokratskim vrijednostima ili pak postojanju države. To je jedna izvanredna kombinacija faktora koji nekada mogu navesti na zaključak da primarna analitička sočiva za razumijevanje prirode politike savremene Bosne i Hercegovine ne trebaju biti ona koja zamišljaju zemlju kao "postkonfliktno" uređenje ili "podijeljeno društvo", već ono koje je pod nekim oblikom kvaziokupacije.

Ova posljednja tačka je sporna, ali je treba trezveno razmotriti s obzirom na to da SNSD i HDZ, svaki ponaosob, ne samo da su svoju odanost Beogradu i Zagrebu učinili jasnim dijelom svojih oficijelnih stranačkih programa (a u slučaju SNSD-a to je sasvim jasno zato što ova stranka trenutno slijedi eksplicitnu secesionističku agendu) već i zato što su Beograd i Zagreb zauzeli vanjskopolitičku poziciju koju određuje izuzetan stupanj miješanja u domaća i suverena pitanja Bosne i Hercegovine. Barem u političkom i diplomatskom smislu, trenutna situacija više nalikuje na period iz 1990-ih nego na regiju s jasno uspostavljenim poslijeratnim sistemom i trajnim uvjetima mira. Ovakvo zločudno miješanje nije međutim ograničeno na susjede Bosne i Hercegovine iako je ono najčešće i najočitije u ovom slučaju. Daleko veće sile – iznad svih Rusija, ali sve više i Kina – dodale su svoju težinu ovoj antibosanskoj osovini. Nedavna odluka Vlade Mađarske da zaštiti secesionistu Milorada Dodika od sankcija Evropske unije te ponuda finansijskog spasa njegovoj vladi sugerira da ovaj blok ipak ima jedan širi opseg, uključujući i zemlje koje su unutar EU i NATO-a.

Dakle, očita je, ali i suviše često zanemarena stvar: Izgledi za bilo koju vrstu racionalne vladavine su ograničeni kada veliki segmenti političkog establišmenta u Bosni i Hercegovini odbijaju i postojanje države i/ili ideju bilo koje vrste vladavine koja se ne bavi isključivo stjecanjem i raspodjelom ministarskih mjesta. Dodatna uključenost daleko moćnijih izvanjskih aktera u unutrašnje poslove zemlje također stavlja integracioniste i/ili prodržavne snage

u izuzetno nepovoljan položaj. Takva neravnoteža moći obično postoji jedino u državnim uređenjima okupiranim od neprijateljskih sila. Paralele sa savremenom Ukrajinom su, naprimjer, prikladne: Premda, možda bi još bolja usporedba bila sa, recimo, Poljskom iz perioda od osamnaestog do dvadesetog stoljeća, zapravo primjerom jednog razmjerno malog državnog uređenja koje biva konzistentno sabotirano i na kraju podijeljeno od svojih većih susjeda, čije su vlastite regionalne težnje bile odlučno ekspanzionističke ili iredentističke.

Zanimljivo je, međutim, da opetovano brisanje Poljske s kartografije Evrope nikada nije potrajalo. Poljska je povratila svoju punu suverenost do kraja dvadesetog stoljeća iako je Moskva i dalje ustrajno ostala imperijalna sila s planovima za veći dio istočne Evrope. Kako su poljski narod i njegove vođe ovo postigli? Tako što su tokom decenija okupacije i dominacije zadržali predanost svom vlastitom identitetu i autonomiji te su poduzeli neophodne korake kako bi te predanosti pretvorili u institucionalne kapacitete. Dakle, čak i kada je poljskom narodu nedostajala suverena država, nisu mu nedostajale organizacijske i političke namjere i stremljenja da na kraju ostvari taj cilj.

Bilo bi dobro kada bi probosanski akteri trezveno promislili o ovoj historiji (i zapravo o vlastitoj novijoj historiji). Uostalom, Bosna i Hercegovina je već jednom viktimizirana u posljednje vrijeme potpunim kolapsom međunarodnog angažmana tokom agresivnog rata protiv Bosne i Hercegovine od 1992. do 1995. godine. I dok je kasnije Bosna i Hercegovina imala koristi od jednog relativnog viška međunarodne i evropske pažnje (barem između 1995. i 2006. godine), to razdoblje pretjerano je odredilo samopercepciju i mišljenja probosanskih lidera i kreatora politike. U eri obnove natjecanja velikih sila prosto je nerazumno očekivati da će Bosna i Hercegovina uživati toliki stupanj međunarodne pažnje imajući u vidu stanje aktuelnih svjetskih zbivanja. Sukobi koji traju u Ukrajini i Siriji, humanitarna katastrofa u Afganistanu – svaka od ovih situacija oduzima bezgranično više diplomatskih resursa i pažnje od Bosne i Hercegovine. Neko bi se čak mogao usuditi kazati da s vremena na vrijeme čak i čorsokak između Kosova i Srbije značajnije zaokuplja atlantističko razmišljanje u pogledu Zapadnog Balkana od Bosne i Hercegovine.

Probosanski akteri mogu imati svakakva mišljenja o ovim pitanjima. Mogu smatrati ovaj nedostatak pažnje glupim ili nepravednim, ali, u konačnici, to su činjenice. A onda se postavlja pitanje: Šta se može i mora učiniti da se ta mišljenja promijene, te s tim u vezi šta probosanski akteri mogu učiniti ako ne dođe do značajnije promjene međunarodnog stava? Ukratko, šta probosanske snage čine da svoju sudbinu uzmu u svoje vlastite ruke i odrede, u najvećoj mogućoj mjeri, stanje lokalne politike svojom vlastitom voljom i aktivnostima?

Tri su primarna cilja koja probosanske snage moraju slijediti u ovom trenutku kako bi osigurale neposredan opstanak države, njen teritorijalni integritet i suverenitet, ali i stvorile uvjete za dosta povoljniju stratešku poziciju u godinama koje dolaze, pod pretpostavkom da se trenutna kriza riješi ili barem prođe na manje ili više miran način.

USPOSTAVA ČVRSTOG LANCA ZAPOVJEDNIŠTVA I SIGURNOSNE SPREMNOSTI

Prvi i najvažniji prioritet u ovom trenutku je osigurati da su svi sigurnosni organi u Bosni i Hercegovini, uključujući Oružane snage, ali i državnu policiju (SIPA), graničnu policiju te policijske snage u Sarajevu, Tuzli, Zenici i Unsko-sanskom kantonu, u stanju optimalne spremnosti da se nose s bilo kakvim potencijalnim sigurnosnim incidentima u narednim mjesecima, ali i mimo toga, s obzirom na to da se separatističke tendencije srpskog nacionalizma vjerovatno neće značajno smanjiti u narednim godinama. Ove pripreme trebale bi uključivati uspostavu čvrstog lanca zapovijedanja, kao i nepredviđene situacije u slučaju značajnijih prebjega iz Oružanih snaga ako dođe do stvarnog pokušaja otcjepljenja vlasti u Banjoj Luci.

U jednom takvom scenariju zbunjenost će biti najveći neprijatelj integracionističkih aktera, te je imperativ da sigurnosne agencije BiH održe realističan i krizno orijentiran osjećaj svojih kapaciteta. Takve pripreme trebale bi uključiti, koliko god je to moguće, "svedržavni" pristup, a treba poduzeti i korake da državni, entitetski i kantonalni sigurnosni službenici komuniciraju jedni s drugima u najvećoj mogućoj mjeri. Članovi odgovarajućih zakonodavnih tijela i skupština bi isto tako trebali zahtijevati sveobuhvatne i redovne izvještaje o stanju

U NOVEMBRU, 2012. NA MANJAČI SU PREZENTIRANI NOVI KAPACITETI ZA OBUKU PRIPADNIKA ORUŽANIH SNAGA BIH

(FOTO: MINISTARSTVO ODVRANE BIH)

od relevantnih službenika – kako bi održali civilni nadzor, ali i osigurali da odgovarajuće agencije i njihovi čelnici razumiju da je ovo istinski prioritet. Moraju se predvidjeti pokušaji srpskih i hrvatskih nacionalističkih aktera da spriječe takve aktivnosti, kao i njihovi određeni naponi da te nužne mjere predostrožnosti okarakteriziraju kao "ratno huškanje" ili "činove agresije".

Upravo iz tog razloga sve ove aktivnosti treba provoditi, gdje god je to moguće, u saradnji sa službenicima NATO-a i odgovarajućim glavnim gradovima zemalja NATO-a. U najmanju ruku, Alijansa bi trebala biti u toku sa svim pripremnim aktivnostima sigurnosnih agencija BiH kako bi se izbjeglo da to izgleda kao unilateralizam legitimnih državnih vlasti Bosne i Hercegovine. Bilo kakve nedostatke ili glavna pitanja u sveukupnom stanju pripravnosti bosanskohercegovačke agencije trebaju rješavati u bliskoj saradnji s dužnosnicima NATO-a, a njihovu pomoć treba tražiti i u rješavanju specifičnih problema. Naprimjer, ako postoje zabrinutosti

o sposobnosti sigurnosnih snaga BiH da kontroli-
raju zračni prostor iznad Bosne i Hercegovine (što je vjerovatno), ili da brzo isture snage u određene "koridore" vitalne za održanje teritorijalnog integriteta države (Sarajevo – Goražde, Tuzla – Brčko, Jajce – Sanski Most itd.), ove stvari treba razmotriti s konkretnim zahtjevima NATO-u za bolju opremu, logističku podršku ili obuku.

Ove pripreme trebale bi uključivati trezvenu procjenu vjerovatnosti i kapaciteta zloćudnog stranog uplitanja u slučaju bilo koje značajne sigurnosne krize u Bosni i Hercegovini kako u obliku uniformiranih tako i hibridnih/tajnih proksi snaga koje djeluju u ime Srbije, Rusije i drugih relevantnih aktera (tj. paravojnih formacija čak i iz određenog bloka zemalja EU). Ove informacije također treba jasno iskomunicirati s dužnosnicima NATO-a, posebno onim najspremnijim i najposposobnijim da pruže kredibilnu pomoć (npr. Sjedinjenih Američkih Država, Ujedinjenog Kraljevstva, ali i potencijalno Nizozemske). Dužnosnici Bosne i Hercegovine

također bi trebali biti osjetljivi na lokalne političke senzibilitete i istražiti mogućnosti za alternativne aranžmane tamo gdje očita ili otvorena sigurnosna saradnja nije moguća, to jest tamo gdje nije moguće da određene vlade članica NATO-a podrže aktivnosti i pripreme lokalnih sigurnosnih agencija. Treba istražiti mogućnosti za razmjenu obavještajnih podataka i podršku – posebno zato što će održavanje maksimalne svijesti o situaciju biti ključno u bilo kakvoj pravoj sigurnosnoj krizi.

U ovom kontekstu, sigurnosni dužnosnici Bosne i Hercegovine također trebaju produbiti i proširiti svoje interakcije s misijom EUFOR-a u Sarajevu i istražiti mogućnosti za zajedničke vježbe i operacije pripravnosti. Iako postojeće držanje EUFOR-a u Bosni i Hercegovini nije optimalno – što je pitanje koje treba razmotriti s NATO partnerima – bolja koordinacija s EUFOR-om ipak može pružiti važne prednosti. Tokom brzo razvijajuće sigurnosne krize raspoređivanje EUFOR-a na strateški vitalna mjesta unutar Bosne i Hercegovine može se pokazati odlučujućim u stabiliziranju ukupne situacije. I ovdje je od posebne važnosti strateški vitalni koridor Tuzla – Brčko i treba učiniti sve napore da se osigura da Brčko distrikt ostane pod čvrstom kontrolom državnih snaga Bosne i Hercegovine. Osiguravajući da entitet RS ostane teritorijalno razdvojen – a posebno da zapadna polovica regije, gdje je efektivno smještena cjelokupna politička, administrativna i sigurnosna aparatura, ostane odsječena od granice sa Srbijom – sigurnosni organi BiH će održati egzistencijalnu prednost protiv bilo kakvog pokušaja secesije.

MODERNIZIRANJE VANJSKE POLITIKE BOSNE I HERCEGOVINE

Pored osiguravanja neposrednog sigurnosnog i teritorijalnog integriteta države, probosanski akteri trebaju ponovno osmisliti oblik i opseg vanjskopolitičkog aparata zemlje. Iako Bosna i Hercegovina ima Ministarstvo vanjskih poslova, njegovo osoblje i djelovanje podložno je uobičajenim stranačkim i sektaškim ograničenjima. Ovo ministarstvo bi, naravno, trebalo iskoristiti u najvećoj mogućoj mjeri. Promicanje mladih, profesionalnih, sposobnih diplomata također je od najveće važnosti za dugoročni položaj Bosne i Hercegovine u međunarodnoj zajednici. Međutim, mora se uzeti u obzir priroda političkog sistema. Do 2023. godine pozicija Ministarstva vanjskih poslova

će se vjerovatno promijeniti u korist HDZ-a, koji se svrstao uz SNSD. To će još jednom ograničiti mogućnosti za institucionalnu promociju interesa Bosne i Hercegovine na međunarodnoj areni u najmanju ruku do sljedećeg izbornog ciklusa.

Budući da je tako, imperativ je da probosanski akteri uspostave stalnu aparaturu za promoviranje svojih političkih i demokratskih interesa, posebno u ključnim glavnim gradovima (prije svega u Washingtonu i Londonu, ali i u Berlinu, Bruxellesu i drugdje ako resursi dopuštaju). Nažalost, Bosanci i Hercegovci su protračili decenije djelujući pod pretpostavkom da će nivo dobre volje, koju je njihova zemlja stekla tokom ratnih godina, trajno oblikovati poglede na bosanskohercegovačka pitanja na političkom Zapadu. To je uvijek bilo glupo uvjerenje, ali su njegove katastrofalne posljedice sada već vidljive ako uzmemo u obzir prigušeni zapadni odgovor (osim nekoliko značajnih izuzetaka) na trenutnu secesionističku krizu. Naprosto, u *stvarno postojećem* svijetu potrebno je trošiti sredstva kako bi se pridobila i održala podrška u ključnim prijestolnicama. Ta su sredstva različitih vrsta i sva su bitna.

Prije svega, novac se mora trošiti na profesionalno predstavljanje i lobiranje na objema stranama Atlantika. Izgleda da do danas probosanski akteri, a zasigurno i sama država Bosna i Hercegovina, nisu potrošili ni dolara na takve napore, dok su antibosanski akteri iz BiH potrošili milione. Ovo je potpuno neprihvatljiv propust u procjeni svih onih koji tvrde da se zalažu za najbolje interese Bosne i Hercegovine. Profesionalne lobističke usluge nepobitno su obilježje savremenih svjetskih odnosa, a akteri i iz vlasti i iz privatnog sektora u Bosni i Hercegovini moraju odmah izdvojiti sredstva za uspostavu stalnog probosanskog predstavljanja u tim ključnim prijestolnicama. Za relativno skromnu svotu od pet do deset miliona američkih dolara (novac koji se može namaknuti od različitih javnih i privatnih izvora unutar Bosne i Hercegovine i među dijasporom kako bi se izbjegle poznate opstruirajuće taktike antidržavnih aktera) može se uspostaviti sposobno, profesionalno prisustvo barem u Washingtonu, Londonu i Bruxellesu. Ovo se neće trenutno isplatiti, ali će osigurati razvijanje razumijevanja i uvažavanja interesa Bosne i Hercegovine u ovim glavnim gradovima u godinama koje dolaze, tako da će u budućim krizama međunarodne reakcije biti daleko povoljnije za prodržavne interese.

Isti ovaj konzorcij vladinih i privatnih aktera trebao bi uložiti sredstva za proširivanje ekonomskih i političkih veza između bosanskohercegovačke dijasporu i države, posebno u smislu omogućavanja većeg političkog angažmana bh. dijasporu u lokalna pitanja zemalja u kojima obitavaju. Takva vrsta organiziranja ustaljena je praksa među određenim "starim" zajednicama u Sjedinjenim Državama (naprimjer Armensko-američka zajednica), ali je izuzetno nerazvijena među bosanskohercegovačkom dijasporom. Trebalo bi poduzeti pažljivo proučavanje organizacije "Birthright Israel" i sličnih jevrejskih dijasporalnih organizacija kako bi se procijenile najbolje prakse koje treba usvojiti. Doista, sveobuhvatna procjena i razumijevanje izraelskih napora u izgradnji države dobro bi poslužila i probosanskim akterima, posebno zato što će dugoročno bosanska verzija *aliye* – institucionalnog i ritualiziranog povratka u domovinu – vjerovatno morati biti dio strategije rješavanja dugoročnih imigracijskih trendova. Gotovo je sigurno da među drugom i trećom generacijom bosanske dijasporu postoje pojedinci koji će biti zainteresirani za povratak u zemlju, čak i u regije poput entiteta RS, pod uvjetom da im na raspolaganju budu institucionalna i politička podrška za takve procese. Međutim, dok se ne poduzmu naporu za promoviranje kulturne razmjene i obrazovnih programa s tim zajednicama, malo je vjerovatno da će se takav ljudski i ekonomski kapital moći iskoristiti.

Ukratko, potrebno je da probosanski akteri temeljito preispitaju šta je to "vanjska politika" ako žele stvoriti uvjete za zadobijanje veće podrške kod međunarodne zajednice, a s ciljem stvaranja racionalnog, liberalno-demokratskog državnog uređenja u Bosni i Hercegovini.

PREPOZNAVANJE SAVEZNIKA

Konačni prioritet probosanskih aktera u pokušaju da ojačaju dugoročne interese države tiče se prepoznavanja i održavanja bliskih veza s potencijalnim saveznicima. Ovdje se ne radi o "moderniziranju" vanjske politike zemlje kao fokusiranju na tradicionalni vanjskopolički cilj – izgradnju savezništava – priznajući pritom da je Bosna i Hercegovina tradicionalno u tome prolazila veoma loše. Naprimjer, premda su Sjedinjene Države tvorac Ustava BiH i nesumnjivo najvažniji partner zemlje, opći nivo znanja među kreatorima američke politike o Bosni

i Hercegovini i njenim interesima je nizak. Slično tome, tokom 2021. godine Ujedinjeno Kraljevstvo se pojavilo kao vodeći podržavatelj prodržavnih snaga u Bosni i Hercegovini, ali to je uglavnom bio rezultat jedne suštinski privatne inicijative nekolicine pojedinaca, od kojih većina nema nikakvih formalnih veza s državom BiH ili bilo kojom političkom konstelacijom u njoj. Činjenica da se to dogodilo u suštini je više stvar čiste sreće nego bilo kakvog smislenog angažmana nužnih aktera u Bosni i Hercegovini.

To nije održiva strategija za odbranu interesa zemlje, posebno jer – da ponovimo – obnovljeno natjecanje velikih sila znači da su izolirane države u najvećoj opasnosti da postanu ili žrtve ili, najmanje, teatri za interese moćnijih aktera. Štaviše, imajući u vidu da je članstvo u NATO-u vjerovatno najhitniji dugoročni interes vanjske politike Bosne i Hercegovine, imperativ je da Sarajevo pokaže svoju vrijednost atlantskoj zajednici čak i prije nego što se pridruži ovom bloku. To se nužno mora učiniti unaprijed kako bi, kada se BiH približi formalnom pridruženju, postojale minimalne diplomatske prepreke koje treba ukloniti. I ovdje, doista, poenta mora biti da se pokaže vrijednost Bosne i Hercegovine Savezu i saveznicima, a ne samo da se traži zaštita i okrilje.

Bosna i Hercegovina ima mnogo toga da ponudi NATO-u i pojedinačnim NATO državama: ima profesionalnu obavještajnu službu i sigurnosni aparat u jednoj geopolitički složenoj regiji, koja je u stanju prikupiti i analizirati osjetljive podatke i informacije. Ima stanovništvo koje je izrazito prozapadno orijentirano. Ima uspješnu i dobro integriranu dijasporu širom velikog dijela Zapada. I predstavlja važan kulturološki i geografski most između nekoliko ključnih globalnih regija, što je pozicija koja će samo rasti u značaju u godinama koje dolaze. Sve ovo su činjenice, ili u najmanju ruku uvjerljivi argumenti koji se mogu i moraju širiti u ključnim prijestolnicama. Cementiranjem takvih narativa i perspektiva u umove zapadnih kreatora politika probosanski akteri se mogu efikasnije zalagati za kontinuirani angažman i pomoć tih politika.

Sve ovo nije samo stvar odgovora na savremenu stvarnost koju obilježava politika velikih sila. Vlastita historija Bosne i Hercegovine ilustrativan je primjer šta se može desiti jednoj zemlji kada nema

istinskih saveznika. Nijedna od država ili organizacija za koje se ranije ili trenutno moglo smatrati da pomažu suverenitet i teritorijalni integritet Bosne i Hercegovine tokom 1990-ih ili tokom njenog poslijeratnog razvoja to nije učinila bez značajnih rezervi. Sjedinjene Države možda jesu predvodile akciju da se postigne konačni mirovni sporazum i zaustavi agresija protiv Bosne i Hercegovine između 1992. i 1995. godine, ali Clintonova administracija je također odbila podići štetni embargo na oružje snagama Vlade Bosne i Hercegovine unatoč značajnim pritiscima američkog Kongresa u tom smjeru. Hrvatska je možda u konačnici pomogla snagama Vlade BiH u završnim mjesecima rata, ali je prethodno vodila i *de facto* invaziju. Turska, koja tvrdi da ima bliske kulturološke i historijske veze s Bosnom i Hercegovinom, investira više u Srbiju nego u Bosnu i Hercegovinu. Moglo bi se nastaviti nabrajati na ovaj način, ali poenta bi bila ista: Bosna i Hercegovina nema principijelnih saveznika i mora to ispraviti. Da bi se to učinilo, potrebni su mnogi koraci koji su naznačeni u prethodnim dionicama ovog teksta. Međutim, uspostava postojećih političkih i sigurnosnih odnosa s ključnim prijestolnicama ipak treba biti prepoznata kao samostalan cilj – pored bezbroj drugih pozitivnih ishoda koji proizlaze iz snažne dvosmjerne diplomatske prisutnosti u međunarodnoj zajednici.

ZAKLJUČAK

Umjesto formalnog zaključka, jedno zapažanje koje je u skladu s duhom ovog eseja: Problemi Bosne i Hercegovine se lahko identificiraju, čak i ako nisu nužno "dobro poznati" u međunarodnoj zajednici. Zadatak probosanskih aktera nije samo da objašnjavaju ove probleme, već i da ponude i stvore puteve za rješavanje ovih pitanja. Za jednu malu zemlju s teškom historijom, Bosanci i Hercegovci su učinili izuzetno dobar posao pričajući svoju priču svijetu. Ono što preostaje jeste da se te priče kanališu u efikasnu političku akciju, i na lokalnom i na međunarodnom nivou. Nadamo se da će ovaj tekst pomoći animirati tih napora. ■

O AUTORU:

Jasmin Mujanović, politolog (doktorirao na Univerzitetu York). Specijalizirao se za politike postautoritarne i postkonfliktne demokratizacije. Njegova prva knjiga *Hunger and Fury: The Crisis of Democracy in the Balkans* (Hurst Publishers & Oxford University Press, 2018) istražuje opstojnost autoritarnih i neliberalnih oblika vladavine na Zapadnom Balkanu od kraja jugoslavenskih ratova. Među njegovim objavljenim radovima također su recenzirani članci u vodećim akademskim časopisima, poglavlja u brojnim uredničkim izdanjima, politički izvještaji za Freedom House, European Council on Foreign Relations, te za fondaciju Friedrich Ebert Stiftung. Svoje analize objavio je i u *New York Timesu*, *Washington Postu*, *Foreign Affairsu*, *Foreign Policyju* i mnogim drugim medijima. Istaknuto je prisutan na društvenim medijima i pojavljivao se u programima međunarodnih televizijskih i radio stanica, na NPR-u, BBC Radiju, CBC Newsu, Glasu Amerike (Voice of America), Al Jazeera, kao i na brojnim balkanskim medijskim servisima. Ranije je bio docent političkih znanosti i studija na Univerzitetu Elon, a sada je član savjetodavnog odbora Kulin inicijative.

Da li se radikalizacija isplati?

O unutarnjoj logici i vanjskim implikacijama etnonacionalističke eskalacije u Bosni i Hercegovini

Piše: Vahidin Preljević

Da počnem s tim što ću odmah odgovoriti na pitanje iz naslova: da, radikalizacija se isplati. To je barem poučak koji je prigrlio jedan značajan dio političke elite u Bosni i Hercegovini koji tu školu mišljenja slijedi najmanje posljednje desetljeće i po, a kriza koju upravo doživljavamo samo je kulminacija i ubrzanje postojećih procesa koji sad, naočigled svjetske javnosti, pokazuje svoje destruktivno lice. Taj proces ima svoje pretpostavljene efekte: unutarnje (mobilizaciju biračkog tijela) i vanjske (željeno jačanje pozicije prema zapadnim silama), ali istovremeno ima i unutarnje i vanjske uzroke, ima dakle svoje duboke korijene u političkoj kulturi ove zemlje, ali i u ponašanju tzv. međunarodne zajednice. Stvarni motiv zbog kojeg je Dodik pokrenuo opasnu secesionističku eskalaciju, napad na ustavni poredak, formiranje parainstitucija, zaoštavanje šovinističke retorike (upotreba oznake "muslimani" za Bošnjake, proslava tzv. dana Republike Srpske) očito je u prvom redu koruptivno-ekonomske prirode, ali se istovremeno poklapa i s velikonacionalističkim projektom čiji je on nesporno izuzetno važan dio, a koji iz svojih razloga podržavaju političke i medijske elite u Srbiji, Putinova Rusija, Orbanova Mađarska te radikalni desničari iz različitih zemalja EU, pa i iz SAD-a. Dakle, Dodik prije svega želi ostati na vlasti, a na kraju dobiti i neki konkretan ustupak (najvjerovatnije vlasništvo nad šumama, zemljištem i rijekama) po istom principu po kojem Dragan Čović trogodišnjom blokadom u Federaciji BiH i prijetnjom bojkotiranja izbora želi dobiti ustupak u vidu izbornog zakona po kojem bi HDZ-u bila zauvijek garantirana kontrola nad Predsjedništvom BiH. Zapravo, obojica, djelujući kao saveznici, usprkos retoričkom suprotstavljanju međunarodnoj

zajednici, posebno Dodik, žele isposlovati politički dobitak upravo uz pomoć te iste međunarodne zajednice koja im prečesto i izlazi ususret.

SIMBOLIČKO OSVAJANJE PROSTORA

Istovremeno, vjerovatni koruptivni motiv (finansijski ili politički) ne treba posmatrati odvojeno od nacionalističke agende. Ove dvije pojave – korupcija i radikalni nacionalizam – čvrsto su međusobno povezane i uvjetuju jedna drugu jer su političke elite u sva tri naroda, koristeći strukturu zemlje koja pogoduje nacionalističkoj retorici, očito stvorile jedan efikasan ekosistem sistemske korupcije koji se održava zazivanjem *diskursa ugroženosti* od drugih i prijetećom

mentalnom figurom izdaje koja se odnosi na političke protivnike. Taj koncept je možda najpreciznije nazvati etnofeudalizmom. On se održava na jednoj ustaljenoj igri kojom je naročito Milorad Dodik, mada ne samo on, onemogućavao svaki napredak i razvoj Bosne i Hercegovine tokom posljednjih petnaestak godina. Opozicija u entitetu Republika Srpska, pristajući na ove diskurzivne okvire, nije nalazila ni snage a ni volje da se oslobodi iz ovog ideološkog obruča sve radikalnijeg nacionalizma, nego ga je i sama generirala i snažila. To se posebno jasno vidi u djelovanju banjalučkog gradonačelnika Draška Stanivukovića, koji se u javnim nastupima udvara desničarskim biračima. Teško da je moguće bilo kakav unutarnji napredak dok se ne promijeni diskurzivni okvir koji omogućuje da se političari takmiče u nacionalizmu. Istina, ta promjena bi iziskivala mnogo uporniji rad na terenu i domaćih i stranih faktora, efikasno pravosuđe, oslobođeno političkog utjecaja, koje bi procesuiralo krupni kriminal, izgradnju pluralne kulture u kojoj bi manifestacije šovinizma, kao što je glorifikacija ratnih zločinaca, bile iz središta, u kojem se sad nalaze, potisnute na marginu društva, te naposljetku i takve promjene izbornog zakona (i ustava) koje bi obeshrabrile političko djelovanje na osnovu etničke mobilizacije. Najkrupniji problem u tom segmentu je tretiranje Republike Srpske kao ekskluzivno srpskog entiteta i razvijanje teze o "drugoj srpskoj državi na Balkanu", koju snažno podupiru utjecajni politički i medijski krugovi u Srbiji. Fatalno je pritom što se godinama tolerira simboličko osvajanje prostora zajedničkim proslavama i svesrpskim praznicima, u čijoj je funkciji i dosljedna klerikalizacija politike i društva (npr. praksa osvještavanja načelno sekularnih institucija i uvođenja krsnih slava za te institucije i političke stranke) te sistemska diskriminacija nesrpskog stanovništva, npr. onemogućavanjem upotrebe naziva 'bosanski jezik'. Svakako, već samo ime manjeg bosanskohercegovačkog entiteta pospješuje procese etničkog monopoliziranja ovog prostora u službi jedne agresivne velikodržavne ideologije koja je devedesetih proizvela rat i ratne zločine, uključujući i genocid. Vjerovatno je to najveća greška domaćih i međunarodnih pregovarača u Daytonu, koja predstavlja trajni izvor nestabilnosti.

Ali, kao što je već spomenuto, postoje i jaki vanjski razlozi zbog kojih domaći političari, u ovom slučaju najviše Dodik i njegov SNSD (a nešto skrivenije i njegov saveznik Čović), misle da se radikalizacija isplati.

Međunarodna zajednica, koja se u svojoj dosadašnjoj praksi uglavnom bavila simptomima, a ne uzrocima, ostavljala je dojam da je popustljiva prema političkom nasilju koje etnonacionalisti desetljećima vrše nad građanima ove zemlje. Ona se često ponaša kao odgajateljica koja umjesto konzekventne primjene jasnih pravila neprestano – da bi ih privremeno smirila – nagrađuje nemirnu i agresivnu djecu nauštrb one djece koja ta pravila poštuju. Katastrofalni rezultati takvog odgoja poznati su u psihologiji. Fatalna poruka koja se time šalje jeste da se nasilništvo isplati. U politici pak ta je metoda, kao što znamo, nazvana *appeasementom*, po uzoru na popustljivo ponašanje zapadnih sila prema Hitlerovoj Njemačkoj u periodu pred Drugi svjetski rat, čija je kruna bio Minhenski sporazum i podjela Čehoslovačke.

PRIŽELJKIVANI HAOS DVADESET PRVOG STOLJEĆA

Čak i u eskalaciji ove secesionističke krize, koja i dalje prijete da preraste u ozbiljne, pa čak i oružane sukobe, Dodik je, umjesto da ga se tretira kao sigurnosni problem, postigao to da mu emisari EU dolaze "na noge" u Banju Luku, dok se njegovom savezniku Čoviću i HDZ-u udovoljava insistiranjem na pregovorima o izbornom zakonu u trenutku u kojem se zemlja nalazi u vanrednom stanju. Takav pristup popuštanja radikalnom nacionalizmu neće doprinijeti u ovom času čak ni smirivanju situacije, a kamoli trajnom rješavanju problema. On je kontraproduktivan i zbog spomenutih unutarnjopolitičkih i zbog vanjskopolitičkih implikacija. O njima nešto više za kraj ovog osvrta.

Kao što su nedavno ustvrdili vodeći njemački vanjskopolitički novinar Michael Thumann (*Die Zeit*) i Gerd Koennen, veliki stručnjak i pisac odlične knjige o historiji komunizma, cilj Rusije nije naprosto povratak u hladni rat, već korak naprijed u priželjkivani haos dvadeset prvog stoljeća "u kojem se broje samo vojna snaga i nacionalna homogenizacija". Pretpostavka za to je geopolitička podjela Zapada, odnosno odvajanje Evrope od SAD-a, kojom bi vojna snaga Rusije dobila na značaju. Ali borba nije samo geopolitička, već i ideološka. Kao što je nekad Sovjetski Savez širio komunizam, tako sad Rusija širom Evrope podržava etnonacionalistički ekstremizam, koji ima izrazitu antizapadnu i anticivilizacijsku crtu i koji otvoreno napada principe demokratskog, pluralnog i otvorenog društva koje se razvija u okvirima liberalne

građanske države. Na Balkanu je čvorišna tačka ovog *ideološkog globalnog rata* udar na koncept višetničke građanske države u Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i djelimično Makedoniji. Nema nikakve sumnje da je konkretno Bosna i Hercegovina – uz Ukrajinu – u ovom trenutku postala najvažnije poprište tog odmjeravanja snaga. Zapad mora shvatiti da je svako popuštanje etnonacionalizmima na Balkanu, pa makar ono bilo predstavljeno kao "kompromis" o izbornom zakonu, pa makar bilo i taktičko, zapravo uzmicanje pred agresivnim naletom Rusije na temelje liberalnog i demokratskog poretka u svijetu. Na neki način, cijela Evropa je sad u stanju Vajmarske Republike s kraja dvadesetih i početka tridesetih godina dvadesetog stoljeća. Vajmarska Republika je propala i predala se nacionalsocijalizmu jer nije imala ni snage ni odlučnosti da se brani. Ima li današnji Zapad dovoljno odlučnosti i snage da brani poredak vrijednosti koji – uza sve svoje manjkavosti – ipak jedini može imati univerzalno značenje? Odgovor na to pitanje, a što je odgovor i na pitanje kakvu Evropu i kakav svijet želimo, krije se – makar dijelom – u pristupu rješavanju trenutne krize u Bosni i Hercegovini. ■

O AUTORU:

Vahidin Preljević (Brčko 1975) je germanist, esejist i književni prevodilac. Od 1999. radi na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, gdje od 2009. vodi katedru za književnosti njemačkog govornog područja i kulturologiju. Napisao i priredio više knjiga i preko 90 znanstvenih studija i eseja o Robertu Musilu, Hugi von Hofmannsthalu, bečkoj moderni, njemačkom romantizmu, teoriji kulture, književnoj povijesti tijela, odnosu kolektivnih narativa i kulturnog pamćenja, pitanjima književne estetike. Neki od naslova knjiga: *Estetika fragmenta* (Zagreb 2007), *Književna povijest tijela* (Zagreb 2013), *Sarajevski atentat* (Zenica 2014), *Sarajevski dugi pucnji* (Zenica 2015), *The Long Shots of Sarajevo* (Tübingen 2016), *Nakon imperije. Književnost i politička imaginacija u (post) habsburškom kulturnom prostoru* (Zagreb 2018), *Nähe und Distanz. Eine grundlegende Dichotomie in der österreichischen Literatur der Moderne*. Würzburg 2020. *Der Jugoslawien-Komplex in Peter Handkes Werk. Eine kritische Bestandaufnahme nach dem Nobelpreis*. Würzburg 2022 (forthcoming). Priredio više bosanskih izdanja djela njemačkih pisaca, prevodio djela, između ostalih Christe Wolf, Novalisa, Lea Perutza, Huga von Hofmannsthala, Arthura Schnitzlera, Georga Büchnera, Franka Wedekinda. Gostujući profesor na univerzitetima u Würzburgu, Saarbrückenu, Halleu, Beču i Konstanzu. Višestruki stipendista DAAD-a, dobitnik Werfelove stipendije Austrijskog ministarstva znanosti, Fellow Trinity Long Room Hub-a u Dublinu. Nosilac je Počasnog križa za znanost i umjetnost Republike Austrije, koji mu je odlukom predsjednika Republike dodijeljen 2017. godine. Član je Društva pisaca BiH i P.E.N. Centra BiH.

Srednja Bosna: ključ opstanka Bosne i Hercegovine

Hrvati srednje Bosne bili su i ostali strateški značajni za opstojnost BiH. Politička bitka oko njih traje i danas. HDZ BiH i Hrvatske nisu odustali od Herceg-Bosne, za koju koriste eufemizam "hrvatska izborna jedinica" ili "treći entitet".

Piše: Ivo Komšić

Srednja Bosna je ključ opstanka BiH nakon ratnog i poratnog razmještanja njenog stanovništva, progona i "humanih preseljenja". To je bila u ratu, to je i danas. Prije nego što je krenuo u otvorenu agresiju na BiH, Karadžić je u valovima izvlačio bosanske Srbe iz centralne Bosne, kao i iz Sarajeva. Do aprila 1992. godine taj proces etničkog

čišćenja je već bio završen. To je bilo neskriveno, cijeli proces odvijao se preko Kiseljaka. Srbi iz Zenice, Travnika, Novog Travnika, Bugojna, Viteza, Busovače, autobusima, kamionima, traktorima, motokultivatorima i svim što se moglo kretati, prebacivani su na Ilidžu u dogovoru s hadezeovim lokalnim vlastima i HVO-om. Budući da je taj savez bio čvrst i s punim povjerenjem, išlo se ovom kiseljačkom trasom, a ne preko Visokog. Kada se rat

proširio potaknut i međunarodnim "pregovorima o miru" i kada se pretvorio u rat za teritorije, težište vojnih sukoba prebačeno je na srednju Bosnu. To je bilo u skladu s politikom iseljavanja Hrvata i "humanog preseljenja", oko čega su se već godinu prije toga dogovorili Tuđman i Milošević u Karađorđevu. Prethodno je Tuđman žrtvovao Hrvate Posavine i omogućio Karadžiću koridor kroz Posavinu, do Banja Luke i Knina. Zauzvrat je dobio srpske krajeve u jugozapadnoj Bosni, Grahovo, Glamoč i Drvar.

RAT ZA SREDNJU BOSNU

Međutim, Bosna i Hercegovina se nije mogla podijeliti tom političkom trgovinom. Problem je ostala srednja Bosna iz koje se Hrvati nisu htjeli iseliti. Bez tog iseljavanja BiH se nije mogla podijeliti na tri nacionalističke republike, kako je bilo zamišljeno pregovorima o miru. Počeo je rat za srednju Bosnu. HDZ BiH je imao rok da Hrvate iseli iz Sarajeva u maju 1992. godine, to je bio krajnji rok koji je odredio Karadžić. Otvoreno je rečeno, ako se to ne uradi, oni koji ostanu u gradu bit će pognjavljeni kao miševi zajedno s "Muslimanima". Redovno uspostavljenom linijom Kiseljak – Stup, preciznije Doglodi, hotel Delminijum, izvlačenje je izvršeno. Usprkos dobro organiziranim transportima, većina Hrvata Sarajeva ostala je u Sarajevu. Ono što je najviše izluđivalo Tuđmana i Bobana, ostale su temeljne hrvatske i vjerske institucije, političke organizacije, biskupija, franjevačka provincija, kulturno društvo "Napredak" i sve njegove udruge, humanitarne organizacije i udruženja, intelektualci. Ostali su također Hrvati cijele srednje Bosne. Ljudi jednostavno nisu htjeli napustiti svoje zavičaje. Tada se počinje primjenjivati ratna taktika: HVO započne sukob, Armija BiH uzvrat, HVO se povlači i izvodi narod. Tako se desilo u Travniku, Zenici, Kraljevoj Sutjesci (Kakanj), Varešu. Sukobi su se otvarali samo s ciljem iseljavanja naroda, ne da bi se neka teritorija vojnički osvojila i zadržala. To je bilo nemoguće s obzirom na odnos snaga HVO-a i Armije BiH. Jedan dio tako raseljenih zadržao se u Kiseljaku, jedan dio je preko srpske teritorije prebačen u Hercegovinu. Za njih su kasnije izgrađena naselja u dolini Neretve, Šuškovo i Bobanovo selo kod Stoca.

Pritisak na srednju Bosnu vršen je i kroz tzv. pregovore o miru jer su svi bili zasnovani na principu etničke podjele BiH, što je poticalo rat za teritorije.

Samo je u srednjoj Bosni bilo etnički mješovito stanovništvo. Onaj čija bi vojska zauzela to područja imao bi potpunu dominaciju u "mirovnim pregovorima" i mogao bi diktirati pravila prekida rata. Budući da je Tuđmana zanimala samo linija Drvar – Kupres – Stolac, on je Hrvate srednje Bosne ostavio na cjedilu. Oni su se uz velike napore organizirali i branili svoja područja. Tuđmanu je to bio veliki teret jer nije imao odriježene ruke za podjelu BiH, posebno nakon zločina koje je HB/HVO izvršio u Ahmićima (selo između Busovače i Viteza) i u Stupnom Dolu (kod Vareša). Nakon ovih zločina i logora Herceg-Bosne, Tuđman je gubio podršku u svijetu, Hrvatska se prikazuje kao agresor u BiH i gubi karakter žrtve u ratu protiv srpskih krajina formiranih na njenom tlu. Tuđman i Hrvatska su bili na granici sankcija.

Alija Izetbegović je također imao problem. U "mirovnom planu" za BiH koji se kovao u Ženevi, država i njena teritorija se dijelila na tri etničke državnice. On se također morao boriti za životni prostor koji je mogao osigurati samo u srednjoj Bosni (Mostar je bio podijeljen, Bošnjaci su također protjerani iz Posavine, sudbina krajiških Bošnjaka, zajedno s Bihaćem, bila je neizvjesna, Podrinje je bilo opkoljeno i iscjepkano enklavama Srebrenica, Žepa, Goražde, a Sarajevo je bilo pod opsadom). Pod pritiskom sarajevskih Hrvata i njihovih institucija on je ublažavao napade Armije BiH u srednjoj Bosni. Inače, izgubio bi lojalnost hrvatskih članova Predsjedništva RBiH, što je značilo da bi država BiH izgubila legitimitet i legalitet jer jedina institucija koja je funkcionirala po Ustavu u to vrijeme bilo je Predsjedništvo, koje je donosilo odluke sa zakonskom snagom. Predsjedništvo je imalo funkciju čuvara državnosti BiH, njenog legaliteta, suvereniteta i teritorijalnog integriteta. Odlazak Hrvata iz srednje Bosne ne bi bilo samo trenutno stanje, to bi konačno promijenilo strukturu stanovništva u tim krajevima. Hrvati bi ostali samo u zapadnoj Hercegovini. Put za podjelu BiH po etničkim šavovima bio bi otvoren, BiH kakva je bila i njeno društvo bi se raspali. Situacija je spašena Vašingtonskim sporazumom. Kompletan prijedlog Sporazuma izradili su Hrvati izvan Herceg-Bosne i usvojili ga na Prvom općem saboru Hrvata BiH, u opkoljenom Sarajevu, 6. 2. 1994. godine. (Ovom Saboru prethodili su sabori Hrvata Posavine u Slavonskom Brodu, srednje Bosne i Krajine u Zagrebu.)

MILORAD DODIK, BAKIR IZETBEGOVIĆ I DRAGAN ČOVIĆ NA JEDNOM OD ZAJEDNIČKIH SASTANAKA SA ŠEFOM DELEGACIJE EU U BOSNI I HERCEGOVINI LARS-GUNNAROM WIGEMARKOM

(FOTO: TWITTER)

BRIGA ZA HRVATE PO ČOVIĆEVOM RECEPTU

Kantonalno uređenje koje je prihvaćeno omogućilo je opstanak naroda tamo gdje je živio i formiranje lokalnih kantonalnih vlasti proporcionalno strukturi stanovništva. Nestali su razlozi borbe za teritoriju i njenu nacionalizaciju, opstojnost države je osigurana ovom vrstom decentralizacije centralne vlasti. Svi su ostali na svome, i Hrvati i Bošnjaci. Lokalne vlasti su poslije rata omogućile povratak lokalno raseljenima, predratna struktura stanovništva se obnovila. Posljedice rata su ostale, a oni koji su iseljeni iz svojih područja i naseljeni u Drvar, u Kninsku krajinu, u područje Stoca uglavnom se nisu vratili.

Hrvati srednje Bosne bili su i ostali strateški značajni za opstojnost BiH. Politička bitka oko njih traje i danas. HDZ BiH i Hrvatske nisu odustali od Herceg-Bosne, za koju koriste eufemizam "hrvatska izborna jedinica" ili "treći entitet". Ponovno, prepreka su Hrvati srednje Bosne, oni su, kako se već otvoreno govori, remetilački faktor hrvatske politike prema BiH. Kada ih ne bi bilo, ponovno bi bio otvoren put za etničku podjelu države – RS je na putu osamostaljenja od BiH, zapadna Hercegovina je etnički čisto hrvatsko područje, i samo je potrebno formalno odvajanje kroz Izborni zakon i izmjene Ustava BiH. To je jedina preokupacija

HDZ-a BiH i Hrvatske posljednjih desetak godina. Posljednji udarac na BiH trebao je biti u Neumu prije nekoliko dana.

Politika oba HDZ-a je jasna i neskrivena od 1991. godine, kada im je Tuđman iznio svoj zločinački plan na sastanku 27. 12. 1991. Bila je jasna i politika Alije Izetbegovića, koji se nije usudio vojskom očistiti srednju Bosnu i ostati u budućnosti bez Hrvata. Imao je toliko sluha, a znao je i saslušati. Problem je kako danas to ne razumije Bakir Izetbegović, koji ga je naslijedio na stranačkoj poziciji. U Neumu, na pregovorima koji su mogli presuditi Bosni i Hercegovini, on je prihvatio Čovićeve prijedloge o izmjenama Izbornog zakona u dijelu koji se odnosi na izbor Doma naroda Federacije BiH. Ovaj Dom je najznačajnija državna institucija jer bira predsjednika i dopredsjednike Federacije BiH, bira Federalnu vladu i Dom naroda države. Da bi Čović sebi i HDZ-u osigurao dominaciju u tom Domu, on je smislio recept po kome niti jedan Hrvat iz kantona kao izbornih jedinica u kojima su manjina ne bi mogao biti član tog parlamentarnog tijela. Ako bi netko i prošao, bio bi nelegitiman i svi glasovi koje bi dobio peko procenta naroda u strukturi stanovništva bili bi poništeni. Tako bi se po tom receptu spriječilo da jedan narod bira predstavnike vlasti drugog naroda. Tim izumom, glas Hrvata iz

Sarajeva, Tuzle, Zenice itd. ne bi vrijedio koliko iz neke hercegovačke općine. Hrvati koji su manjina u nekom području ne bi imali svoje predstavnike u vlasti. To je briga za Hrvate po Čovićevom receptu, to je ravnopravnost i demokracija. Takvom ustavnopravnom operacijom položaj Hrvata srednje Bosne, koji su inače prepušteni sami sebi, bio bi još teži. Nedostaje još samo mržnja drugog naroda prema njima pa de se listom spakuju i krenu put Evrope. Ta mržnja se neprestano podgrijava retorikom koja dolazi iz Hrvatske od tamošnjih zvaničnika i od HDZ-a BiH. Hrvati srednje Bosne podnijeli su sve ratne nevolje, preživjeli opsade i ostali u svojim zavičajima, mržnju svojih komšija ne bi podnijeli, od nje bi pobjegli. Mržnja je politička strategija iseljavanja.

IZETBEGOVIĆEVO LEGITIMIRANJE ČOVIĆEVE I DODIKOVE POLITIKE

Sve ovo zna i Bakir Izetbegović. On dobro zna, i s tim se ne tako davno složio, da bez Hrvata srednje Bosne ne može opstati BiH kao cjelovita država. Usprkos tome, on Čovićeve prijedloge prihvaća za raspravu i legitimira ih. To čini u situaciji kada su SAD uvele sankcije Dodiku zbog njegovog rušenja ustavnog poretka BiH i kršenja Dejtonskog sporazuma i kada se na stol stavljaju evropski principi za evropski put BiH. On faktički baca pod noge američko-evropsku inicijativu, legitimira Čovićevu i Dodikovu politiku kao moguća rješenja krize koju je proizvela upravo ta politika. On težište američko-evropske inicijative pomjera sa sankcija na "otvorene i prijateljske" pregovore, jer, kako reče, nema niti jednog razloga za neprijateljstva naroda. Kao da se zločini i genocid uopće nisu desili, kao da destruktivna i razarajuća politika Čovića i Dodika ne postoji. On bi čak otišao držati govor u Narodnoj skupštini RS-a, koja je donijela separatističke odluke, kada bi se ona držala u institucijama države. (Neobjašnjeno je ostalo kada je hotel u Neumu postao sjedište neke državne institucije.)

Dodatni je problem što Bakir Izetbegović ne razumije, ili ne želi, da s nestankom bosanskih Hrvata njegovi sunarodnjaci, u čije ime se usudio pregovarati, ostaju u sastavu "srpskog sveta", čitaj ruskog sveta. Iz tih kandži ga ne može iščupati teritorija koju bi dobio iseljavanjem bosanskih Hrvata u srednjoj Bosni. Tek tada bi se počeo stezati škrip iz Zagreba i Beograda prema njegovom narodu, sve do tačke

kada bi se sastavili. Tko bi uopće u tome preživio. Srednja Bosna i ostala područja gdje bi živjeli Bošnjaci postala bi evropska Gaza ili, nama poznatije, bosansko Kosovo iz osamdesetih godina. Takvih najava ima već sada, ne znam da li ih prati. Već sada se traži, javno, da se ojača granica prema BiH, da se Bošnjacima uvedu vize za ulazak u Hrvatsku, da se oduzmu putovnice onima koji ih imaju i sl.

Zabrinjava samouvjerenost Bakira Izetbegovića. Čović je priznao poraz. Dodik ne odustaje od osamostaljenja RS-a. Bakir je jedini optimist, on tvrdi kako je u pregovorima u Neumu napravljen veliki pomak i kako se pregovori mogu nastaviti bez posrednika, direktno. Na kojoj osnovici? Na onome što je u Neumu "gotovo" dogovoreno. Po njegovim riječima, dogovoren je način izbora delegata u Dom naroda Federacije. Dakle, pretpostavka narednih pregovora je marginalizacija bosanskih Hrvata, eliminacija iz organa vlasti. Uz pojačanu mržnju koja se inicira kod Bošnjaka sa hrvatske strane, jedini put je iseljavanje.

Nama opet ostaje nada da je narod žilaviji u borbi za opstanak nego što projektanti njegovog nestanka misle. Narod je izdržao rat, vjerovati je da će izdržati i ove pritiske, da će dočekati sankcije koje se neće zadržati na Dodiku. One će omogućiti promjene koje će BiH voditi ka evropskoj BiH. ■

O AUTORU:

Ivo Komšić je bosanskohercegovački sociolog i političar. Doktorirao je 1985. godine na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, a od 1977. je profesor na Mašinskom fakultetu, potom od 1979. predaje na Filozofskom fakultetu. Od 1990. je vanredni a od 2000. redovni profesor industrijske i političke sociologije. Godine 1993. bio je osnivač i predsjednik Hrvatske seljačke stranke BiH, potom član Predsjedništva BiH (1993–1996), suosnivač (1994) i predsjednik Hrvatskoga narodnoga vijeća BiH (1994–2003), potpredsjednik Socijaldemokratske partije BiH (2001–2002) i predsjedavajući Doma naroda Federalnoga parlamenta BiH (2000–2002); od 2013. do 2017. bio je gradonačelnik Sarajeva. Autor je knjiga *Dijalektika robnog oblika* (1987) i *Automatizacija i humanizacija* (2000) te nedavno (2021) objavljene *Tuđmanov haški profil – Udruženi zločinački poduhvat na BiH*.

Od washingtonskog Marriotta do otpisanog političkog košarkaša

Dodika, koji je sada politički otpisan, a na međunarodnom nivou nepoželjan kao gost izbjegava i Vučić, a ništa drugačije nije ni s njegovim dugogodišnjim hrvatskim suradnikom u različitim projektima i poslovima: Dragan Čović se doslovno krije od njega. Finansijski podržavatelji će morati prekinuti suradnju s njim. Ostavljen je sam da priča priče o sebi svojim košarkaškim drugovima. Barem za sada moći će nesmetano bacati loptu u koš. Ali ne može sa sigurnošću znati kada će početi neugodna pitanja od međunarodnih istražitelja. Ili, povrh svega, kada će njegovi finansijski partneri početi pitati gdje je njihov novac.

Piše: Borut Šuklje

Tog četvrtka u januaru 2022. godine znao je da je napušten. Samo jedan gost je bio za kim je žudio da mu dođe na njegovu veliku proslavu – znajući da će njegovo prisustvo opečatiti sva njihova savezništva. Bojao se također da se ovaj gost neće pojaviti u ovom ključnom trenutku. I zaista nije: srbijanski predsjednik Aleksandar Vučić ga je ostavio potpuno samog. Naravno, poslao je svoju izaslanicu – ali, unatoč njenom visokom položaju, ona je bila nevažna. Tog dana sjetio se svih stvari koje je želio prešutjeti i sakriti. Sjetio se kako je sve što je dovelo do tog 9. januara počelo mnogo ranije, tog jesenjeg dana 1996. godine, kada se šetao Marriottom u Washingtonu. Tamo, u tom prestižnom hotelu, sve je bilo, barem za njega, toliko drugačije od njegove vlastite zemlje, pune ožiljaka od ratova i razbacanih mrtvih. Tada je bio svjestan da su njega odabrali jer će biti u stanju kazniti i ukloniti krivce koji su izazvali taj krvavi rat. I zaista bi se moglo reći da je Milorad Dodik bio njihov novi izabranik. U Ameriku je došao na poziv posebne vladine agencije koja je smatrala da bi on mogao uspjeti. Dodiku je bilo tek 38 godina kada su tražili novog političkog vođu bosanskih Srba.

UKLANJANJE ZLOČINAČKOG NASLIJEĐA

Moj beogradski kolega, britanski ambasador Charles Crawford kazao je da su te godine bile pravo vrijeme za političare Dodikovog stila: beskompromisne i grube tipove koji će se moći nositi sa zločinačkim naslijeđem. Sam Dodik je znao isticati kako je drugačiji. Samo godinu dana nakon sastanka u Marriottu, nakon izbora krajem novembra 1997. godine, Dodik je postao premijer bosanskih Srba iako je imao samo dva zastupnika u Skupštini Republike Srpske. Imao je podršku i bošnjačkih političara. Slobodan Milošević je zahtijevao da u novu vladu budu uključeni pojedinci koji su izravno bili odgovorni za strahote rata u Bosni i Hercegovini, ali Dodik je to odbio. Kazao je Miloševiću da će počistiti kriminalce iz bivšeg režima. Dodik je osudio odgovorne za rat, optužujući Karadžića, te je nakon presuda Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju zatražio i da se predsjednik Karadžić i bosanski srpski vojni komandant Ratko Mladić predaju Haškom tribunalu. U to vrijeme predsjednik i general bili su u lošim odnosima. Zapravo su mrzili jedan drugoga. Karadžić je vjerovao da će ga Mladić likvidirati, dok je Mladić bio uvjeren da je uklanjanje Karadžića jedini način da ga se spriječi u suprotstavljanju volji generala i naglašavanju njegove političke veličine. Nimalo ne sumnjam, ponovio je Dodik gostima – njemačkom ministru vanjskih poslova Klausu Kinkelu i američkoj državnoj sekretarki Madeleine Albright – da oni koji su optuženi i koji se skrivaju moraju biti uhapšeni i poslani u Haag.

Nedugo nakon toga Milošević ga je označio kao stranog plaćenika, a Dodik je odgovorio da je došlo vrijeme da se Milošević oprosti od prijestolja. Tvrdio je da još od prvih dolazaka Srba na Balkan nijedan srpski car, knez, kralj ili predsjednik nije svom narodu nanio toliko nesreće ili prolio toliko krvi, odlučno odvojivši svoj narod od ostatka svijeta, kao što je to učinio Milošević. U to vrijeme Carlos Westendorp, šarmantni i izvanredni sugovornik koji je bio bivši ministar u španskoj vladi Felipea Gonzaleza, bio je međunarodni visoki predstavnik u Bosni i Hercegovini. Gonzaleza sam upoznao 1994. godine tokom posjete slovenskog premijera Janeza Drnovškega Madridu. Westendorpu je u Sarajevu pomagao Pedro Sanchez, aktualni premijer Španije. Sanchezu je tada sigurno bilo manje od 30 godina i djelovao je kao neka vrsta Dodikovog evropskog

zaštitnika. Obojica su bili približno iste visine (skoro dva metra), i obojica su voljeli igrati košarku. Međutim, njihovi razgovori su prvenstveno bili o važnosti Evropske unije i poštovanju vladavine prava, te o novoj, drugačijoj Bosni i Hercegovini.

ŽELJE RUSKIH INVESTITORA

A onda je Dodik počeo da zaboravlja. Ili, bolje rečeno, počeo je da svoje gledište iz hotela Marriott prilagođava trenutnim okolnostima. Godina 2007. vjerovatno je bila prekretnica, a dva događaja mi padaju na um. Visokorangirani dužnosnik američke vlade Daniel Fried došao je u posjetu Banjoj Luci. Otišao je zadovoljan, procjenjujući da je Dodik ostao vjeran svojoj staroj formi. Dodik je uvjerio Frieda da je spreman podržati odluku o nezavisnosti Kosova. (Kasnije, kada dokumenti koji su ovo zabilježili na neki način postanu dostupni, Dodik je tvrdio da je to sve američka laž.) Također, 2007. godine Dodikova vlada je prodala Telekom Republike Srpske Srbiji. Finansijska nagrada je bila dobra i istovremeno je poslala jedan politički signal o mogućnosti investiranja u Banju Luku. Među prvim su to učinili Miroslav Mišković, vlasnik Delta Holdinga, i Miodrag Babić, predsjednik Upravnog odbora farmaceutskog giganta Hemofarma. Odmah nakon toga Dodik je počeo razumijevati želje Rusije u pogledu investiranja u bosanskohercegovačku energiju: omogućeno im je da kupe rafineriju nafte u Bosanskom Brodu – kada nije bilo potpuno jasno ko je kupuje ili čiji je to novac, te odmah nakon toga fabriku motornih ulja u Modriči. Od prihoda od prodaje Dodik je oformio novi investicijski i razvojni fond Republike Srpske. Uz političku moć stekao je i finansijsku snagu – koja ga je iznenadila. Možda mu to nikad i nije bilo izvan dosega, ali počeo je primjenjivati staru Miloševićevu taktiku: napravi problem, a onda uvjeri evropske političare da se problemi jedino mogu riješiti suradnjom s Dodikom. Počeo je pozivati na raspisivanje referenduma kako bi se odlučivalo o svim stvarima, uključujući i o izlazu Republike Srpske iz države Bosne i Hercegovine. Pritom je cijelo vrijeme znao da referenduma neće biti. A posebno, Dodik je znao sudbinu svojih prethodnika – i ovdje vas moram podsjetiti na jednu priču koja seže gotovo trideset godina unatrag, a koja je Dodika snažno i stalno opterećivala.

Postoje naravno razlike između događaja koji su opisani ovdje i moramo ih razumjeti pojedinačno i

**SUSRET VIKTORA ORBANA SA ČLANOM PREDSEDNIŠTVA BOSNE I HERCEGOVINE
IZ REDA SRPSKOG NARODA MILORADOM DODIKOM U BANJOJ LUCI**

(FOTO: SNSD, TWITTER)

odvojeno, i ne izjednačavati ili upoređivati njihove glavne likove previše brzo. Prvi čovjek, kada je saznao za vijesti, udario je glavom – ali takva milost, koja je u najmanju ruku dala jedan trenutak nesvjesnosti, nije darovana drugom čovjeku. Niti bismo trebali zanemariti činjenicu da u prvom slučaju naš glavni lik nije mogao, kada se prvi put probudio, shvatiti poruku koju će čuti kasnije toga dana – dok je naš drugi glavni lik bio sedam dana unaprijed upozoren o većini onoga što mu je naknadno rečeno.

ULOGA SRPSKE PRAVOSLAVNE CRKVE

U prvom slučaju, predsjednik Skupštine bosanskih Srba Momčilo Krajišnik nije mogao znati šta se bi-jaše desilo u novembru 1995. godine jer je manje ili više mirno spavao kada se to događalo. Čak je i u svojim snovima znao da je uvijek potpuno suvišan. Osjećao se tako još otkako se uključio u mirovne pregovore o okončanju rata u Bosni. Kad god bi se sklapali dogovori o zaustavljanju ubijanja, na Miloševićev zahtjev bio bi ispraćen iz sobe. Takav slučaj je bio i tog ponedjeljka u tri sata ujutro kada je Warren Christopher, američki državni sekretar, želio razgovarati sa srbijanskim predsjednikom Slobodanom Miloševićem. Pregovori u Dejtonu, američkoj

vojnoj bazi, bili su pri kraju i niko nije znao da li će biti uspješni ili ne. Christopherov zahtjev Miloševiću bio je da bosanskim pregovaračima preda naselje Vogošću i brda oko Sarajeva s kojih su srpske snage granatirale grad. Njegov odgovor je bio kratak, kao i cijeli taj jutarnji sastanak: OK, kazao je Milošević, dadnite im i to, ali neka to bude zadnja stvar koju traže od nas. Onda su malo odspavali. Ujutro je srbijanski predsjednik dao nalog svom ministru vanjskih poslova Milanu Milutinoviću da obavijesti Krajišnika o novom dogovoru (u Dejtonu su svi bili smješteni veoma blizu). Otišli su da pokucaju na vrata Krajišnikove hotelske sobe. Dok je stajao nestrpljivo u hodniku, rečeno mu je da je predsjednik Milošević odvojio Vogošću i brda iznad Sarajeva od teritorije Republike Srpske u skladu s američkim zahtjevom. Čuvši tu neočekivanu vijest, Krajišnik se onesvijestio, srušio se na pod i udario glavom.

Četiri godine kasnije, 15. marta 1999. godine, slovenski premijer Janez Drnovšek primio je patrijarha Pavla, koji se vraćao u Beograd iz posjete Italiji. Patrijarh se obradovao toplom prijemu u Sloveniji. Tokom njihovog razgovora Pavle je spomenuo da je posredovao u sporu između Miloševića i Radovana Karadžića i da je bio supotpisnik sporazuma

oko sastava dejtonskog pregovaračkog tima, koji je isključio Karadžića i generala Ratka Mladića iz delegacije (Milošević nije želio da ih sluša u Americi). Dio vodstva Srpske pravoslavne crkve je stoga optužio patrijarha da je bio suučesnik u predaji Vogošće i sarajevskih brda, da je izdao Republiku Srpsku. To ga je očito opterećivalo. S druge strane, nikada se u javnosti nije pojavio opterećen činjenicom da je Srpska crkva pod njegovim vodstvom dala punu podršku Karadžićevim snagama tokom cijelog rata u Bosni i da je poricala postojanje koncentracionih logora, kampova za silovanje i neselektivno ubijanje civila od strane srpskih snaga. Čak i nakon genocida u Srebrenici, Srpska pravoslavna crkva nikada nije priznala zločine počinjene nad nesrpskim civilima, niti se izvinila za ulogu koju je Crkva imala u poticanju na te zločine.

AMERIČKA CRNA LISTA I SANKCIJE

Krajem ljeta 2021. godine Milorad Dodik je najavio da će proces secesije Republike Srpske od jedinstvene i međunarodno priznate države Bosne i Hercegovine početi najkasnije u novembru, da će on razmontirati Dejtonski mirovni sporazum. Nastavio je ponavljati takve poruke na svim dostupnim društvenim medijima, prenoseći to unaokolo svakome ko bi slušao – baš kao da je tražio političke saveznike. Prije svih, ruski predsjednik Vladimir Putin mu nije bio voljan poslati ohrabrujuću poruku koju bi on mogao iznijeti javnosti. Srbijanski predsjednik Aleksandar Vučić se također povukao u pozadinu. Dodikov treći prijatelj, Viktor Orban, došao je šestog novembra u privatnu posjetu u pratnji mađarskog ministra vanjskih poslova. Teško je razumjeti razloge ove iznenadne posjete, ali treba spomenuti da je Orban samo nekoliko dana ranije razgovarao s visokim predstavnikom za BiH Christianom Schmidtom. Možda je Dodiku htio prenijeti upozorenja koja je čuo. Oni su ručali u subotu u restoranu Kej pored rijeke Vrbas – otprilike na pola puta između aerodroma u Laktašima, gdje je Orbanov avion sletio, i Banje Luke. Cijelo područje policija je zatvorila i, naravno, nije bilo objašnjenja o svrsi sastanka. Narednog dana, u nedjelju navečer, Dodik je već bio u Ljubljani na večeri sa slovenskim premijerom Janezom Janšom. Budućnost Bosne i Hercegovine leži u poštivanju teritorijalnog jedinstva i postojećeg ustavnog poretka, jasno mu je rečeno, kao i u članstvu u Evropskoj uniji. Stoga njegov povratak kući

nije bio veoma ugodan – a bilo je to tek nekoliko sati prije tog ključnog dana.

U ponedjeljak, 8. novembra 2021. godine, u Sarajevu je stigao specijalni izaslanik američkog državnog sekretara za Balkan Gabriel Escobar. Manje od dvije sedmice ranije Escobar se bijaše pitao da li uopće da se susretne s Dodikom imajući u vidu njegovu ulogu u korupciji i potkopavanju centralnih institucija u Bosni i Hercegovini. Escobar je također opisao Dodika kao čovjeka koji je jedino zainteresiran za zaštitu svoje vlastite moći i novca. Upozorio je druge da ne nasjedaju na njegovu retoriku ili da sarađuju s njim jer Dodikove najave unose nestabilnost u regiji. Posebno zbog toga što je Dodik najavio da će do kraja novembra 2021. godine povući suglasnost Republike Srpske na sporazum o Oružanim snagama Bosne i Hercegovine, kao i da će poništiti zakone o Tužilaštvu BiH, Poreznoj upravi, Državnoj agenciji za istrage i zaštitu, te o Obavještajno-sigurnosnoj agenciji BiH. Escobar se tog ponedjeljka susreo s Dodikom, koji ga je uvjerio da će biti veoma kooperativan. Sastanak je očigledno bio uspješan. Dodik je zaboravio na sve krucijalne stvari koje je najavio.

Za razliku od Krajišnika, Dodik se na početku sastanka nije onesvijestio, srušio ili udario glavom. Već je otprilike znao šta će čuti, pa je samo klimnuo Escobaru. Od stotinu i četrdeset zakona koje bi Skupština Republike Srpske trebala donijeti na novembarskom zasjedanju, na stolu su ostale samo četiri odluke bez pravne snage. U januaru 2017. godine američke vlasti stavile su Dodika na takozvanu crnu listu zbog prijetnji koje je predstavljao mirovnom sporazumu postignutom u Dejtonu. Prema pisanju *Washington Posta*, Republika Srpska je postala osmi najveći klijent lobističkih servisa u glavnom gradu Sjedinjenih Država. Dodik je prvo angažirao urede Picard, Kentz & Rowe, a potom se obradovao predsjedničkoj pobjedi Donalda Trumpa. Uloga lobista dodijeljena je bivšim Trumpovim savjetnicima u izbornoj kampanji, prvenstveno Jasonu Osborneu. Ali, četiri godine kasnije, Trump je izgubio izbore.

BIDENOVA PORUKA

Dana 17. maja 2021. godine, domaćini njegovog boravka u hotelu Marriott u Washingtonu su otišli da posjete Bosnu – u Dodikov rodni grad Banju Luku. Počele su velike zajedničke vojne vježbe američke

i bosanskohercegovačke vojske. Američka politika vraća se na Balkan s predsjednikom Bidenom. To je bila prva poruka – dok je druga bila da su granice Bosne i Hercegovine nepromjenljive. Dodik je pragmatičan političar i trebao je shvatiti takve poruke, ali nije. Američka administracija uvela je finansijske sankcije i njemu i njegovom sinu. Barem u Republici Srpskoj, mediji pod kontrolom Dodika željeli su stvoriti dojam da bi zajedno s Vučićem i uz pomoć Orbana mogli sve pomesti pod tepih. Dogodilo se potpuno suprotno: Vučić također izbjegava Dodika, koji je sada politički otpisan, a na međunarodnom nivou nepoželjan kao gost. Finansijski podržavatelji će morati prekinuti suradnju s njim. Dodik je ostavljen sam da priča priče o sebi svojim košarkaškim drugovima. Barem za sada moći će nesmetano bacati loptu u koš. Ali ne može sa sigurnošću znati kada će početi neugodna pitanja od međunarodnih istražitelja. Ili, povrh svega, kada će njegovi finansijski partneri početi pitati gdje je njihov novac. ■

O AUTORU:

Borut Šuklje je slovenski novinar, dužnosnik, skupštinski zastupnik, diplomat, književnik i političar. Godine 1990. Šuklje je ušao u Narodno vijeće Slovenije kao član Socijalističke stranke. Tokom 1990. i 1992. bio je direktor programa na RTV Slovenija. U razdoblju od 1994. do 1996. bio je ministar kulture Republike Slovenije; 1996. - 1999. generalni sekretar Republike Slovenije; Od 1999. do 2001. bio je ministar unutarnjih poslova Republike Slovenije, a 2001. je imenovan za ambasadora Slovenije u SRJ. Godine 2004. dijagnosticiran mu je rak koji je uspješno pobijedio. Danas je međunarodni savjetnik za područje jugoistočne Europe i zapadnog Balkana, te direktor Agencije za strateške studije, specijalizirane za pružanje usluga poslovnog i upravljačkog savjetovanja slovenskim i stranim tvrtkama u razvoju i implementaciji njihovog projekta u jugoistočnoj Europi.

EU i SAD trebaju stvoriti prostor za novi društveni ugovor

Postoji opće priznanje čak i u Bruxellesu da se situacija u Bosni i Hercegovini toliko pogoršala da će biti potrebna neka vrsta prilagodbe politike. Nadat se je da će ovo priznanje biti prvi korak ne samo ka prilagodbi već i ka potpunom ispravljanju kursa.

Piše: Toby Vogel

U Bosni i Hercegovini se u posljednjih nekoliko mjeseci dešava jedna izuzetna eskalacija koja je kulminirala u događajima oko "Dana Republike Srpske" 9. januara. Uoči praznika (koji je presudom iz 2015. godine proglašen neustavnim), masovni neredi unijeli su strah u povratničke zajednice širom RS-a, uključujući Prijedor i Foču. Paravojna parada u Banjoj Luci predstavila je

specijalnu "antiterorističku" jedinicu policije RS-a, posebno dizajnirana borbena vozila i skandiranja o srpskom kršćanskom naslijeđu. (Ustav RS-a definira ovaj entitet kao "državu srpskog naroda i svih njenih građana" i ne spominje Boga ili kršćanstvo.) Paradi su prisustvovali ruski ambasador u Bosni i Hercegovini, kao i kineski diplomati, osuđeni ratni zločinac te dva francuska krajnje desničarska zastupnika u Evropskom parlamentu.

SUOČAVANJE SA STVARNOŠĆU I PROMJENA SMJERA

Koliko god ovi događaji bili neobični, dinamika u njihovoj pozadini bila je depresivno poznata. Zapravo, najupečatljivija stvar oko posljednje krize jeste koliko je ona umnogome neupečatljiva. Njen glavni protagonista Milorad Dodik nije učinio ništa što već nije učinio ili zaprijetio da će učiniti ranije, to jest paralizirajući centralne institucije zemlje, pripremajući korake prema secesiji i razigravajući nacionalističku raskoš. Niti su pak Dodikove domaće pristaše i protivnici reagirali imalo drugačije nego u ranijim epizodama. Na isti način, u skladu s praksama iz prošlosti, "međunarodna zajednica" – vlade i organizacije zadužene za nadgledanje provedbe mira – nisu učinile ništa da se suprotstave Dodikovim prijetnjama i manevrima. Zapravo, ova kriza je uveliko produkt Zapada: njegov ustrajni neuspjeh u prošlosti da se suprotstavi prijetnjama dejtonskom poretku ohrabrio je Dodika i njegove saveznike u HDZ-u Dragana Čovića. Dodik i Čović ponovno ucjenjuju Sjedinjene Države i Evropsku uniju prijetnjom da će poremetiti izbore najavljene za oktobar. I baš kao u prošlosti, Washington i Bruxelles popuštaju, umjesto da rizikuju nestabilnost.

Skorašnja eskalacija slijedi isti igrokaz koji je Dodik koristio u ranijim epizodama. Da navedemo samo jedan primjer iz 2009. godine: EU je napravila kompromis kada je Dodik zahtijevao prestanak izvršne uloge međunarodnih tužilaca i sudija u pogledu organiziranog kriminala i korupcije. Dvije godine kasnije, kada je ponovno doveo u pitanje ovlasti državnih sudskih institucija prijetnjom secesijom, visoka predstavnica EU za vanjsku politiku u to vrijeme Catherine Ashton upriličila je besprimjernu posjetu Banjoj Luci kako bi ponudila ustupke u obliku "strukturnog dijaloga" o pravosuđu – dajući tako kredibilitet Dodikovim tvrdnjama o pristrasnim sudijama. Dodik je naučio da će eskalacija dovesti do ustupaka, a kao rezultat toga njegove eskalacije su postale ekstremnije.

Posljednja kriza pokrenuta je kada je Valentin Inzko, odlazeći Visoki predstavnik međunarodne zajednice, nametnuo zakon koji zabranjuje poricanje genocida i veličanje ratnih zločina i onih koji su ih počinili – što su ponašanja koja su endemična u današnjoj političkoj klimi bez pravila, a koja služe za mobiliziranje etničkih zajednica jednih protiv drugih. Inzkov potez, tokom

njegovih posljednjih dana na dužnosti, potaknuo je Dodika da naredi bosanskim Srbima da napuste centralne institucije, što prema sadašnjem ustavnom uređenju služi da paralizira donošenje odluka na državnom nivou. Ali, umjesto da okriži Dodika, EU je nasjela na njegov narativ da je Inzko odgovoran za ovu posljednju eskalaciju. Ovo je izričito istaknuto u jednoj internoj bilješci koju je pripremila Delegacija EU (čija autentičnost nije osporena) nakon posjete Olivéra Várhelyia, povjerenika EU za proširenje: "Povjerenik je podijelio svoju iskrenu procjenu da je (...) VP Inzko kriv za trenutnu političku krizu u BiH kao i za delegitimizaciju OHR-a. Iako se Inzkovi amandmani ne mogu osporiti sa stajališta sadržaja zakona, problematična je činjenica da su oni nametnuti posljednjeg dana mandata VP Inzka. Pogotovo zato što je to bila važna odluka, trebala se temeljiti na jednoj temeljitoj raspravi u kojoj bi sudjelovali svi. Pitanje je sada kako ovo ispraviti", stoji u bilješci.

Várhelyiev odgovor na Dodikove zahtjeve (oblikovan njegovih prihvatanjem Dodikove tvrdnje da je krizu stvorio Inzko) bio je dodavanje zakona o negiranju genocida drugim pitanjima o kojima treba započeti pregovarati: nastavak razgovora pod vodstvom EU/SAD da se "reformira" izborni zakon zemlje (na način koji će osigurati da hrvatsko mjesto u tročlanom Predsjedništvu pripadne HDZ-u), te da se otvore pregovori o raspolaganju državnim imovinom. Várhelyi je ovu povezanost iznio izričito i javno nakon razgovora s glavnim etnonacionalističkim liderima, s kojima u zemlji izgleda preferiraju razgovarati dužnosnici EU.

Sve to, izgleda, upućuje na neizbježan zaključak o međunarodnoj politici prema Bosni i Hercegovini nakon nekih 15 godina nagomilanih dokaza, još otkako je EU preuzela vodstvo "međunarodne zajednice" na terenu. A to je da međunarodnu politiku oblikuje jedna nesposobnost učenja – ili, grubo rečeno, odbijanje donosilaca odluka u Washingtonu, Berlinu, Londonu, Bruxellesu i Sarajevu da se suoče sa stvarnošću i promijene kurs. I Evropskoj komisiji (EC) i Evropskoj službi za vanjsko djelovanje (EEAS) nedostaje kulture čvrste revizije politike. Umjesto toga vidimo improvizaciju, birokratsku inerciju ili zapravo slobodno vođenje politike. Kad god se kriza pojavi ili je proizvedu zlonamjerni akteri á la Dodik, EU se vraća na transakcijski način djelovanja koji obećava kratkoročne dobitke dodatnim ojačavanjem onih koji stvaraju probleme.

PRAVI TRENUTAK ZA ODGOVARAJUĆU REVIZIJU POLITIKE

Ako sadašnji trenutak – obilježen najdubljom krizom koju je zemlja vidjela od kraja rata generaciju ranije – nije pravi moment za odgovarajuću reviziju politike, teško je vidjeti kada bi to moglo biti.

Svaka revizija politike morat će se, dakako, boriti sa snažnim ugrađenim odstupanjima i ograničenjima. Dvije od njih se doimaju posebno relevantnima kada je u pitanju Bosna i Hercegovina te Balkan općenito. Prva je ideja da bi, budući da stanovništvo u ovim zemljama izražava volju za pridruživanjem EU, a njihovi čelnici tvrde da rade ka tom cilju, izgledi za članstvo u EU automatski trebali potaknuti reforme. Međutim, balkanske elite su naučile kockati se s procesom proširenja i igrati se s EU. Oni kod kreatora politika mogu namirisati strah od nestabilnosti i vide njihov neuspjeh da osmisle alternative, što su odgovori koji su pretvorili EU i SAD u zastupnike *statusa quo* i najsnažnije podržavatelje lokalnih moćnika kao što su srbijanski predsjednik Aleksandar Vučić i albanski premijer Edi Rama. Autokratska putanja Srbije Aleksandra Vučića i činjenica da on biva i dalje nagrađivan od EU za svoje postupke dovoljan je dokaz ove dinamike.

Drugo snažno odstupanje jeste odbojnost EU prema izvršnim ovlastima, uključujući svoje vlastite – drugim riječima, njeno izbjegavanje mjera prisile. Ministri vanjskih poslova EU su 2011. godine jednoglasno usvojili režim sankcija protiv Dodika i ostalih a da ih nisu javno imenovali. Instrument sankcija bio je strukturiran na takav način da bi za dodavanje imena na listu sankcioniranih osoba bila potrebna samo kvalificirana većina – drugim riječima, nijedna država članica ne bi imala pravo veta. (Sam instrument sankcija, dočim, zahtijeva godišnju obnovu jednoglasnim glasanjem. Ova obnova pada u drugoj polovici marta.) Međutim, diplomatske konsultacije između država članica tokom posljednjih nekoliko mjeseci pokazale su kako je među zagovornicima sankcija (skupine koja uključuje Njemačku i Nizozemsku) mala želja da insistiraju na upotrebi ove kvalificirane većine u glasanju – koja bi im dozvolila da nadglasaju Mađarsku i druge koje se protive sankcijama. Situacija u kojoj SAD usvaja nove sankcije protiv Dodika dok je EU zauzeta svojim vlastitim unutarnjim procedurama

istaknula je opseg do kojeg se ovi zlonamjerni činoci na Balkanu i drugdje nemaju čega bojati od Evropljana.

Isto odstupanje vidljivo je u činjenici da je EU dopustila da EUFOR, mirovna misija s mandatom UN-a u Bosni i Hercegovini, uvene i postane nevažna. Već punu deceniju snaga njegovih trupa je ispod operativnih zahtjeva i kao rezultat toga on više ne djeluje kao sredstvo odvraćanja. Niz zapovjednika snaga govorilo je Bosancima i EU da je sigurnosna situacija u zemlji nepromijenjena. Ovo je jedino tačno ukoliko se uzme jedan iznimno uzak pogled na sigurnost – to jest da ljudi budu ubijeni i da se gomilaju trupe na granicama. Po bilo kojoj drugoj mjeri sigurnosna situacija u Bosni danas je gora nego u bilo kojem periodu otkako je EU preuzela obaveze očuvanja mira od NATO-a 2004. godine. Sada bi bio izvrstan trenutak da se on pojača.

Posljednje područje gdje je evidentna ideološka averzija EU prema političkoj moći jeste Ured visokog predstavnika (OHR) i bonske ovlasti Visokog predstavnika. EU potkopava OHR koliko se svako od njegovih preostalih članova osoblja može sjećati. Samo njegovo postojanje svojevrsno je opovrgavanje ideje da će izgled za EU integraciju potaknuti reformu. Više nego ikada OHR je, zajedno s EUFOR-om, potreban kao posljednja zaštitna oграда od nekontrolirane etnonacionalne mobilizacije.

PROSTOR ZA BOSANCE I HERCEGOVCE

Ipak, ima nade. Postoji opće priznanje čak i u Bruxellesu da se situacija u Bosni i Hercegovini toliko pogoršala da će biti potrebna neka vrsta prilagodbe politike. Nadat se je da će ovo priznanje biti prvi korak ne samo ka prilagodbi već i ka potpunom ispravljanju kursa.

Prvi, trenutni korak mora biti da EU i SAD odustanu od nesretnih pregovora o izbornom zakonu. Oni su bili neproduktivni i nepotrebno su stvarali podjele, stavili su pregovarače na stranu HDZ-a, a sada su suviše blizu oktobarskim izborima da bi bili smisleni ili doista legitimni. EU također treba odbaciti i druge elemente iz Várhelyijevog paketa: razgovore o potkopavanju zakona o negiranju genocida i o raspolaganju državnom imovinom. EU i liberalni Zapad općenito jednostavno ne smiju stati na stranu

**SASTANAK POVJERENIKA EU ZA PROŠIRENJE VÁRHELYIA SA
RUKOVODSTVOM RS-A U BANJOJ LUCI**

(FOTO: OLIVER VÁRHELYI, TWITTER)

onih koji žele da nekažnjeno veličaju ratne zločince i poriču genocid. To što se ovo treba reći je samo po sebi zapanjujuće. Državna imovina je, međutim, ključna jer bi davanje upravljanja entitetima moglo izgraditi Dodikovu sposobnost da apsorbira troškove secesije prodajom koncesija za sječu prostranih šuma u RS-u. Ovo je jasno u suprotnosti s idejom o stabiliziranju BiH i jačanju njene državnosti. EU ne bi trebala podržavati bilo kakve pregovore koji zaobilaze relevantne institucije – iznad svih parlament.

U širem smislu, EU mora odlučiti kakva organizacija želi biti i koju vrstu diplomatije želi provoditi. Katastrofalna je bila odluka nove predsjednice Evropske komisije Ursule von der Leyen da popusti pred Orbánovim lobiranjem i da preda poslove proširenja jednom od njegovih najbližih saradnika. Ona sada ovo treba ispraviti tako što će ograničiti mađarskog povjerenika i podsjetiti ga da on radi za Evropsku uniju i njene buduće članice, a ne za Viktora Orbána. Ako Von der Leyenina "geopolitička Komisija" ne može djelovati na Balkanu jer su je zarobile neliberalne države članice Unije, onda bi mogla odustati. Isto vrijedi i za EEAS. Prije desetak godina Anton La Guardia je postavio pitanje u *The Economistu*: "Ako EEAS ne može djelovati na Balkanu, koja je svrha

imati ga?" Danas je problem u tome što je nedostatku interesa od strane šefa za vanjsku politiku i država članica otvorio prostor diplomatima EEAS-a da razvijaju svoje vlastite agende. U nedostatku ispravne politike za BiH i odgovarajućih uputa, ovo samo doprinosi osjećaju da se stabilnost najbolje vraća nagrađivanjem onih koji predstavljaju prijetnju – upravo ono što nas je dovelo u trenutnu situaciju.

Izgleda da je prekomjernost povjerenika Várhelyia konačno uzburkala neke dužnosnike Komisije. U međuvremenu je u Evropskom parlamentu reakcija bila mnogo žešća. U posljednjoj međustranačkoj izjavi objavljenoj 24. januara, zastupnici iz četiri glavne političke grupe pozvali su Komisiju i EEAS da "konačno napuste svoju dugogodišnju neuvjerljivu strategiju popuštanja Dodiku". Sve je više negodovanja među zastupnicima u Evropskom parlamentu iz svih grupa o Johannu Sattleru, šefu Delegacije EU u Sarajevu, koji izbjegava pozive na saslušanje već godinu dana. Zastupnici u Evropskom parlamentu žele iz prve ruke čuti o tekućim pregovorima i općenito o idejama EU za put naprijed. Kao rezultat zanemarivanja koje su mu pokazali Komisija i EEAS, te pod težinom nagomilanih dokaza, Evropski parlament je postao daleko aktivniji

u pogledu politike EU u Bosni i Hercegovini. Više nisu samo Zeleni i povremeno zastupnici s lijevog centra ti koji su aktivni o ovom pitanju. Priličan broj članova zastupničke grupe desnog centra Evropske narodne stranke (EPP) pridružio im se u preispitivanju pristupa EU. Ovo je značajno jer je EPP – do prošle godine politički dom Orbánovog Fidesza – u prošlosti oklijevao prozivati neliberalne aktere. I u Parlamentu se sve više prepoznaje šteta koju povjerenik Várhelyi čini Bosni i Hercegovini i položaju EU u regionu.

Njemačka je također ključni igrač. Godinama je pružala zaštitu i uvažavanje Orbanu i njegovoj viziji "neliberalne demokratije", naprimjer protiveći se povezivanju potrošnje EU s vladavinom zakona u državama članicama, ili udvaranjem srbijanskom predsjedniku Vučiću kao navodnom faktoru stabilnosti. U međuvremenu je način imenovanja Christiana Schmidta za Visokog predstavnika u Bosni i Hercegovini otuđio saveznike i potaknuo Rusiju i bosanske Srbe da dovode u pitanje njegov legitimitet. Ovo je dodatno pojačano Schmidtovim propustom da se valjano pripremi za posao. Međutim, nova vlada nakon Merkelove nosi mali dio te prtljage. Čak i prije stupanja na dužnost njemački ministar vanjskih poslova Heiko Maas pozvao je na sankcije EU protiv Dodika, koje je njegova nasljednica Annalena Baerbock ponovno potvrdila u decembru.

Poduzeti zajedno, ovi potezi – odustajanje od pregovora o izbornom zakonu, pojačanje EUFOR-a, ograničavanje Várhelyia i uvođenje sankcija Dodiku – mogli bi otvoriti prostor za Bosance i Hercegovce da se okupe i sklope "društveni ugovor za 21. stoljeće" kroz jedan inkluzivan proces koji će ići odozdo prema gore, kao što je to baronesa Helić opisala u Domu lordova u decembru. Ovaj proces morao bi ostaviti postrani etnonacionalističke moćnike koji su oblikovali sudbinu zemlje tokom posljednje dvije generacije vladajući pomoću straha i pokroviteljstva. EU i SAD ih moraju prestati podržavati protiv građana Bosne i Hercegovine koji zaslužuju bolje. ■

O AUTORU:

Toby Vogel je vanjskopolitički analitičar sa sjedištem u Bruxellesu, gdje prati odnose EU sa Zapadnim Balkanom i migracijsku politiku Evropske unije. Suosnivač je i viši saradnik Vijeća za politiku demokratizacije, *think-tank* u Berlinu. Prethodno je bio politički reporter za "European Voice" i urednik "Transitions Onlinea" u Sarajevu.

Norveška ambasada u Bosni i Hercegovini (BIH) podržala je izradu ovog Newslettera. Stavovi i mišljenja izneseni u ovom tekstu su autorski i ne predstavljaju izričite stavove i mišljenja donatora.

Mišljenja iskazana u tekstovima objavljenim u ovom broju odražavaju osobne stavove autora, a ne nužno i Atlantske inicijative.

IZRADU BILTENA PODRŽALA JE
AMBASADA KRALJEVINE NORVEŠKE U BOSNI I HERCEGOVINI

Norwegian Embassy
Sarajevo